

AUKŠTAITIJOS NACIONALINIO PARKO LEIDINYS

LADAKALNIS

Ziemos pasaka.

B. SABLEVIČIAUS nuotr.

Kasdami uodai — gydo mus. — 8 psl.

Koks mūsy tautiškas keiksmažodis. — 9 psl.

Jei sirgti nori, medicina nepadės. — 23 psl.

TURINYS

Išsaugoti natūralų parką. — interviu su buvusių nacionalinio parko kuratoriumi Kęstučiu Balevičiumi — 3 psl.

Aringas Gorodeckis. Žemės kalba. — svarbesniųjų ANP vietovardžių etimologija — 5 psl.

Bronius Kazlas. Bližių muziejus praturtės. — senovinės būtininkystės muziejaus plėtojimo planai — 6 psl.

Kęstutis Zala. Kam reikalingos pelkės. — apie pelkų reikšmę gamtai, ūkiui, mokslui — 7 psl.

VERTA ZINOTI. Apie uodus — 8 psl.

ZODYNĖLIS. Rytų Lietuvos kaimo statybiniai terminai — 8 psl.

RETAI MATOMI. Bronius Sablevičius. Taučiškas kelksmažodis. — žaliosios rupūžėlės gyvenimas — 9 psl.

Antanas Pupienis. Apie sielius ir sielininkus — 10 psl.

Minčios apylinkių medicina. — Užkalbėjimai — 11 psl.

Pranė Dundulienė. Mokai. — apie mitologinę akmenų kilmę — 12 psl.

U2SIENIO NACIONALINIAI PARKAI. Nacionalinis parkas „Gauja“ — 13 psl.

Gediminas Grasys. Liaudies veterinarija Ažvinčių krašte — 13 psl.

VOLUNGĖ. — Aukštaičių ellės ir proza — 14–15 psl.

Gamta — mūsų praeitis, dabartis ir ateitis. — Pokalbis su ANP Ažvinčių sengrūdės rezervato eiguliu Vitaliu Rumša — 16 psl.

Gediminas Rutkauskas. Namas laike ir dabaryste. — Kaimo namų priviliumai — 17 psl.

Bronius Sablevičius. Ir Lietuvoje buvo tundra. — Apie tundrinius augalus nacionaliniame parke — 18 psl.

MŪSŲ PAMINKLAI. Bronius Kvirklys. Kaltanėnų bažnyčia — 19 psl.

PADAVIMAI. SAKMĖS. PASAKOJIMAI. Ažvinčių krašto sakmės — 19 psl.

ISTORIJA. Algirdas Gustainis. Carinė Rusija irgi norėjo didesnės Lietuvos. — tesiame diskusiją apie Lietuvos sienas — 20 psl.

KRONIKA. — ANP žymesni įvykiai — 21 psl.

Vytautas Juodagalvis. Jis prakalbina medži. — Apie Teofilio Patiejūno kūrybinį kelią — 21 psl.

MINTYS PRIE NUOTRAUKOS. — Fotoetidinis skyrelis — 22 psl.

ZMOGAUS EKOLOGIJA. Jei sirgti nori, medicina nepadės. — tesiame pokalbjį apie valgio poveikį žmogaus organizmui — 23 psl.

STRAZDU KAIMELIO SVYTURIAI. A. Gasperaitis. Skrydis į kaimus. — apie įžymius Lietuvos švietėjus Kazimierą ir Joną Strazdus. — 24 psl.

KRASTOTYRA. Bronius Kvirklys. Tauragnai. — Tauragnų miestelio istorija — 25 psl.

A. Girininkas. Seniausi laidojimo papročiai Ryčių Lietuvoje — 26 psl.

Vytautas Juodagalvis. „Nebuva tadu žmanių nuliūdusiu“. — Marijonos Zemaitienės gyvenimas ir pomėgis žuklet — 27 psl.

Valdas Danilevičius. Medžioklė nacionaliniame parke — 28 psl.

Išsaugoti natūralų parką

Su būvusiu mūšų nacionalinio parko kuriuojančiuose teritorijose
dabar yra įkurtas Aplinkos apsaugos departamento rezervas, mokslinis bendradarbis B. Šeptevičius.

BALEVICIUMI, dabar
nacionalinio parko vy-

B. Š.: — Gerbiamas. Kęstutis Balevičiaus, ar Jums neatrodė, kad mūsų parkas praeityje gyveno perdaug ramu gyvenimą? Reikėjo ryžtingiai spręsti problemas: atstatinėti etnografinius kaimus, atgalinti senovinius verslus, platinti parką propaguojančius spaudinius ir pan. Ar buvo tada salygos ir galimybės tiems darbams dirbtis?

K. B.: — Atrodo, Ignalinos apylinkėse dar nleikad taip tylu, ramu nebuvो kaip dabar. Anei spauda ápie parką rašo, anei televizija rodo... Matyt, greit užmiršime turį nacionalinį parką O „anais“ laikais būta skambiu renginių: tarptautiniai simpoziumai, užšienio delegacijos, sąjunginės reikšmės konferencijos, seminarai.

Reikėjo ryžtingiau spręsti problemas? Galbūt Tomus būtų galima prirašyti apie kelius, kurie praminti po Maskvos ir vietinių — Vilniaus valdininkų kabinetus, kol įteisinome nacionaliinio parko vardą, irodėmė, kad tokis parkas reikalingas. O ir po to bet kokiam sumanymui reikėjo didelių pastangų. Neretai iniciatyva mokėdavo užblo-

kuoti vietas (rajono, kolūkio, miškų ar žuvininkystės úkio) vadovai. Pavyzdžiui, taip ir liko nerealizuotas sumanyamas parke — ežeru kraste — irengti ekspoziciją, kur galutėmė pamatyti, kaip veisiamos zuvys. Popieriuose liko naujos, modernios turistinės bazės statybų Palūšėje. Senų etnografinių kaimų atkūrimas irgi pasiekė tik popierinę stadiją.

Bet nereikia sakyti, jog per tuos keliolika metų parke nieko nepadaryta. Su-
tvarkyti senieji, nutiesti nauji keliai, įrengtos patogios stovyklavietės, sutvar-
kyti ekskursiniai maršrutai po parko miškus. Idomu,
kad bene geriausiai sekėsi tie darbai, kuriuos sumanė
patys parko darbuotojai.
Taip gimė Broniaus Kazlo

kystės muziejus Stripeikiuose (gaila, nesuspėta įrengti miško versly muziejaus), originalus medžio skulptūrų takas Lūšių pakrantėje, Broniaus Sabelevičiaus botanikos takas... Pagaliau, ir šis leidinys, pradėjės savo biografiją kaip sienaiakraštis „Volungė“.

Tikiu, jog šiai laikais su-
manymams įvykdyti nebūs

tiekių kliūčių, tačiau nereikia pamiršti, kad savo galvai savo rankomis daug ka^{ro} galima padaryti.

B. S.: — Parkas vis la-
biau tampa savo žemiu še-
mininkas. Kai parkas perims
jį save rankas ne tik miškus,
bet ir žemės ūki, žvejybą,
jei parkas taps atskiru ad-
ministraciniu vienetu su sa-
vo valdžia ar, Jūsų nuomo-
ne, parkas nepalauš po to-
kia sunkia našta? Gal ge-
riau tik kontroliuoti?

K. B.: — Nuostata, kad viskas, kas yra parke, priklauso parkui, laikyčiau teisinga ir būtina. Kiek žinau, dauguma (o gal visi?) užsienio nacionaliniai parkai yra vieninteliai savo teritorijos (žemės, vandenų, statinių in kitu i renginių) savininkai. Tačiau

JAV nacionaliniuose parkuose, kur teko lankytis, parko direkcijai priklauso viskas, kas yra parke, ir atsako už viską, kas parke vyksta. Parko „reindžeris“ (prižiūrėtojas) — tai ir eigulys, ir ekskursijų vadovas, ir policininkas, ir autoinspektorius, ir dar gydytojas (suteikia medicininę pagalbą). Bet šie parkai — kaip mūsų rezervatai: čia nėra jokios

ūkinės veiklos. Néra gyven
viečių, nei dirbamos žemės
plotų. Teko matyti atstaty-
tą vandens malūną, kur ma-
la kukurūzus ir lankytąjams
iteikia po suvenyrinį jų mil-
tu maišeli. Neturi parka
jokios savos gamybos bazės.
Jei reikia iutesti naują ar
pataisyti seną kelią, pasi-
kviečia atitinkamą firmą.

Bet bepiagu valdyti negy venamus plotus. Mūsų situacija kitokia. Niekas ne leis žemę paversti dirvonais — ji turi auginti duoną. Mūsų atveju nacionalinis parkas jau tampa ne tiek gamtosauginis, kiek žemės mišku, vandenu ir rekreacijos užki.

Tvarkytis siauros speciaлизacijos ukyje jau mokame. Bus specialistu vadovauti ir daugiaprofiliniams ukiui. Todel parkas po ta našta neturētu palūžti. Kitas reikalas, kai parkui peršamos administracino centro funkcijos. Tai reiškia, kad parkas, jo administracija turės atlkti tai, ką šiandien dirba rajono, ateityje — apskrities įstaigos. Tai yra, parke bus "savas" švietimo

Išsaugoti natūralų parką

(Atkelta iš 3 psl.)

skyrius (su mokyklomis), ligoninės ir vaistinės, „savas“ policijos komisariatas ar nuojuoda, ryšių, socialinių aprūpinimo ir kiti skyriai. Be šio pakankamai gerai verčiasi dabartinių kolūkiai ir kitokie ūkiai. Jiems pakanka gamybos funkcijų. Manyčiau, kad nacionaliniams parkui tos naštros (bent pradžiai) nereikia bandyti kelti.

B. S.: — Tai vis dėlto ar parkas daugiau ūkinis socialinis vienetas, ar turėtų būti kaip ekologinio švietimo, pažintinio turizmo centras, Lietuvos reprezentavimo užsieniečiams vieta?

K. B.: — Parkas turėtų tapti ir vienu, ir kitu. Kad parkas taptų ekologinio švietimo centrui, reprezentavimo vieta, turi būti nepriekaištingai sutvarkytas parke ūkis, išlaikant kuo daugiau nepakeistų gamtos komponentų. Vietos gyventojams tai bus ūkinis socialinis vienetas, o atvykstantiems svečiams — švietimo, turizmo, Lietuvos „atstovavimo“ vieta. Ir šiuo dviejų funkcijų atskirti, matyt, negalima.

B. S.: — Jau atėjo žemės privatizacija. Kaip ją išsaugojate nacionaliniame parke? Ar neįsidalysi parko žemės savininkai ir parkas bus likviduotas?

K. B.: — Steigiant nacionalinių parkų Amerikoje, žemė parkui valstybė nuperka iš privačių savininkų, paskelbia ją nacionalinę, tai yra valstybinę. Kam nors kitiems priklausančių žemėj parke nepalieka. Visas parko žemes valdo valstybės įgaliojota išstaiga — parko direkcija, užtikrinanti vieną gą visos parko teritorijos tvarkymą ir naudojimą.

Bepigū amerikoniams, kada jų parkuose nesiverčia ma ūkine veikla. Mums gireikia ir žemę dirbtį, ir mišką, vandenų produkciją imti. Žinoma, galima pasirinkti paprasciausią kelią: visa parko žemę, miškai, vandenys yra valstybinė nuosavybė, visus dar kol kas esančius valstybinius naudotojus — pakeičia vienas valstybinis naudotojas — nacionalinio parko direkcija. Vėl tik tvarkytumės, taip pat vienangių už nieką neatsakytume. Situo keliu mums nepakeiliui, mes ten jau buvome. Visa ūkine veikla ir jos objektus teks atiduoti i privačias rankas. Negi nacionali-

niame parke (!) laikysi tarybinė reliktą — kolukį? Antra vertus, kaip būtume suprasti, jei negražintume savininkams žemės vien todėl, kad ji patenka į nacionalinių parko ribas?

Parke vieninga tvarka yra būtina, parkas privalo turėti savo veidą. Cia nevalia ūkininkauti bet kaip, tvarkytis atmetinai. Ūkininkavimo, tvarkymosi pobūdžiu diktuos parko interesai, o kontrolius nacionalinio parko direkcija. Tai ką, vėl administravimas? O nel! Respublikoje galiojančių gamosaugos įstatymų privalo laikytis ūkininkas, ar kitoks žemės naudotojas. Parke neišsvirsite ir be specifinių ūkinės veiklos ribojimų. Dėl jų su būsimaisiais žemės savininkais parko direkcija turi susiartīti jems gražinant žemę. Laikantis ekologinių aprūpinojimų, žemės savininkai neišvengs kai kurių nuostolių. Būtų gražu, jei tuos nuostolius kompensuotų parko direkcija (valstybė) arba už tai ūkininkai turėtų kitų privilegijų. Tarka reiks palaikti ne draudimais, nuobaudomis, o pasakinimais. Tokiu keliu einant žemės savininkai parko tikrai nelikviduojas.

B. S.: — O kaip dėl namų statybų savininkų žemėse, dėl naujų privačių stovyklaviečių atsiradimo?

K. B.: — Tie klausimai su būsimaisiais žemės savininkais, turi būti aptarti prieš jems gražinant žemę. Jiems paaškinti, kad savivalė parke nebūs leidžiamai, kad, jei nesutinka su keliamais reikalavimais, tegulima kompensaciją už turėtą žemę.

B. S.: — Senųjų parko kaimų bėdos Jums žinomas. Kaip parkas dabartiniu metu turėtų daryti, kad atkurtų kaimų senovę?

K. B.: — Seniosius kaimus remontuoti būtinai nedelsiant, nes kasmet vis daugiau vis daugiau prarandaime.

Bet viena abejonių lieka: ar teisingai elgiamės, stengdamiesi atkurti seną sodžių tokį, koks buvo? Gyven, žmogeli, kaip tavo seneliai gyveno? O man gal neprošal ir platesnius langus išsikirsti. Kuriame ne liaudies buities muziejų, kuriame niekas negyvena. Cia gilygyvena žmonės. Yra kai pasvarstyti, pasarti. „Aš, pavyzdžiu, nenorėčiau gyventi (eksponato teisėmis!) name, kur nieko negalima keisti,

tobulinti, perkelti iš vienos į vietas?

B. S.: — Kaip suprantate parko ateitį? Ar galima išsaugduoti, kad parkas, paėmęs visas valdžios ir gamybos funkcijas, galės vadintis nacionaliniu parku kaip tai suprantami Europos valstybių nacionaliniai parkai?

K. B.: — I nacionalinius parkus lankytųjai plūsta pašiūrėti kitur jau neišlikusių natūralios gamtos, nes būtent ji daug kur tapusi didžiausia egzotika. Jiems visiškai nesvarbi „virtuvė“ — svarbu „patiekalas“. Ir dailės parodoje nebūtina rodyti, kaip gimsta paveikslas, pakanka paties paveiksllo. Taigi, jeigu mums vyks parke išsaugoti neliesėtų egzotiškų gamtos kampeilių, tokius kaip Ažvinčių giria, Ladakalnis, Bükos vingiai ir apskritai vandens, miško ir lauko harmonija, lankytųjų netrūks, ir europinio lygio nacionaliniu parku vadintis turėsime visišką teisę.

B. S.: — Jūsų profesija — botanikas, daug žinote apie parke augančias retasias augalų rūšis. Kaip išsaugojate retųjų floros rūšių apsauga parke, kaip išsaugoti vertingas mokslui augalų bendrijas?

K. B.: — Aukštaitijos nacionalinius parkus yra tikrai retų floros rūšių ir retų augalų bendrijų saugykla. Parko teritorijoje auga bene trečdalis i Lietuvos Raudonają knygą išraštų augalų rūšių. Tikslios, patikimos kai kurių augalų rūšių radimvietės žinomas tik Aukštaitijos nacionaliniame parke. Todėl neverta stebėtis, jog retųjų ir nykstančių augalų (taip pat gyvūnų) rūšių apsauga yra vienas iš svarbesnių parko uždaviniių. Kaip šis uždavinys parke bus sprendžiamas, žymiai dažinių priklausys, kiek parkas atitiks nacionaliniams parkams keliamus reikalavimus, ir koks bus Aukštaitijos nacionalinio parko tarptautinis pripažinimas.

Nacionalinis parkas, greta rezervatų ir draustinių, yra ypač saugomų gamtinės teritorijų sistemos dalis. Toki statusą jis turi išlaikyti, nežiūrint į pavaldumo. Mišku ministerijai.

Parke teritorijos zonavimo dėka — yra geros sąlygos retų rūšių apsaugai, kaip rezerve, kur augimietės saugomos nuo bet kokių išorės poveikio, kaip

draustinyje, kur leidžiamos biotechninės priemonės augimo sąlygoms pagerinti; kaip iprastiname miške, kur pakanka stebeti, kaip augalų populiacijos sugeba išlikti kertant mišką, šienaujant pievą. Parke imanoma modeliuoti rekreacine apkrovą ir stebeti šito įtaką atskiroms augalų bendrijoms bei rūšims. Parke galimi labai platūs retų augalų bei gyvūnų rūšių populiacijų mokslinio tyrimo ir apsaugos darbai, ir nepasinaudoti šia galimybe būtų neleisti. Svarbu, kad atsirastų šio darbo entuziastų, panasių į Tave.

B. S.: — Ar galima būtų padauginti retųjų augalų rūšių radimviečių dirbtinių sėjant, sodinant kitose parako vietose?

K. B.: — Kodėl ne? Pavyzdžiu, perkelti vieną kitą augaliuką prie botanikos tako ar į kitą lankomą vietą. Gali iškilti retų augalų su naikinimo grėsmė dėl ūkinės veiklos. Ištyrus jų biologiją, galima ryžtis tuos augalus perkelti į saugią vietą. Bet visa tai būtų išimties, o šiaip nacionaliniame parke visų pirmą reikia išsaugoti esamas natūralias retų augalų augimvietes.

B. S.: — Mūsų parko problemas Jums gerai žinomas. Kaip Jūs suplanuotumėte savo darbų programą, jei taptumėte parko direktorių?

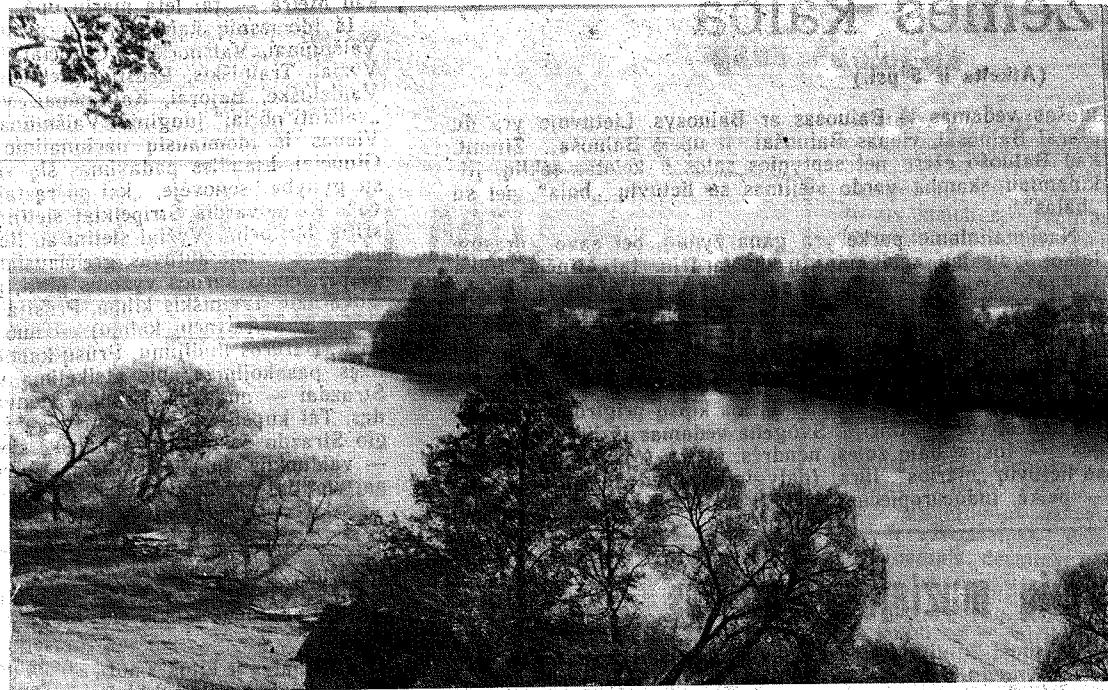
K. B.: — Gerai žinojau parko bédas anksčiau (penkiolika metų buvau šio parko mokslinės techninės tarnybos pirmininku — kažkuo panašiu į „šešėlinį direktorių“). Sprestinių reikalių tebėlio gana daug.

Kai mūsų tautietį Valdą Adamą paklausėme, ką jis darytų gamtos apsaugos srityje, tapęs JAV prezidentu, p. Valdas atsakė, jog apie tai jis negalvojė, nes jam štai negresia (i JAV prezidento kėdę gali pretenduoti tik Valstijose gimęs amerikietis). Atsakyti į Jūsų klausimą noriu į panašiai. Nežinau, ką daryčiau, tapęs direktoriumi, kaip nežinau, kaip elgčiausi paskirtas, tarkim, „karo“ laivo vadu.

Visų pirmą pareikalaučiau daugiau įgaliojimų ir savarankiskumo. Užteks Vilniuje ar Kaune spresti, kokie pločio turi būti parko kelial, kuriuo galu ar šonu plytą į parko pamaštą dėti. Parkui keliami tikslai ir reikalavimai mums žinomi, o kaip visa tai pasiekti — patikite, spresti mums. Vie-

(Nukelta i 7 psl.)

Žemės kalba

Pasak garsiojo kalbininko Kazimiero Būgos, — „Vietu vardais į mus kalba pati žemė“. K. Būgos išsireiškimu, „žemės kalba“ mėgino suprasti jau ne vienas šio paslaptingo, ezerų ir miškų šydu apsigaubusio krašto tyrinėtojas. Vienas iš jų — Ceslovas Kudaba — leidinyje „Ignalinos apylinkės“ (1967 m.) su užsidegimu rašė: „Ak... praeities gilių miegą kas pažadint galėtų?.. Tik vienas žodis „Rype-lialaukis“ prie Baluošo kaip liūdnos raudos aidas dar mena pilkapių milžinų kalbą. Rypuoti šiam krašte reiškia verkti, gailiai ko nors raudoti. Taip iki šiai dienai tebevadinama vakarinė, su šimtu pilkapių Baluošo paežerė“.

Daugiausia padėkos, tiriant nacionalinio parko vietovardžius, yra nusipelnęs Vilniaus universiteto dėstytojas Kazimieras Eigminas. K. Eigminas kartu su I. Ermanyte struktūriu-gramatiniu požiuriu pradėjo tirti buvusio Ginučių geomorfologinio draustinio vietovardžius dar 1964 metais Kraštotoyros draugijos Vilniaus skyriaus kompleksinės ekspedicijos metu. Vėliau K. Eigminas aptarė nacionalinio parko vietovardžių semantiką (prasmę), monografija „Lietuvos TSR nacionalinis parkas“ (1981 m.).

Bene labiausiai tyrinėta nacionalinio parko vietovardžių grupę sudaro hidronimai (vandenvardžiai). Kai kurių jdomesnių nacionalinio parko vandenvardžių etimologija (kilmė) aiškino dar baltų kalbotyros „patriarchas“ Kazimieras Būga. Vėliau dalies jų kilmę tyré K. Galvenis ir B. Savukynas. Tarp kitų Lietuvos vandenvardžių, visų svarbesnių nacionaliniame parke tiek darybą, tiek etimologiją ir semantiką, yra aptarės ir ankstesnius jų tyrimus apibendrinęs A. Vanagas.

„Ladakalnio“ skaitojojams jdomiausia bus sužinoti svarbesnių Aukštaitijos nacionalinio parko vietovardžių etimologija, nes daugumoj atveju tuo pačiu paaikšės ir jų semantika. Pateiksiu tik svarbesnių vietovardžių kilmės aiškinimą, palikdamas nuošaly tokius aiškios kilmės vietovardžius, kaip ežerai: Baltys, Juodinis, Ešerinis, kaimai: Palūsė, Antalksnė ir pan.

Pradékim nuo gausiausios parko vietovardžių grupės, vandenvardžių. Retai, pavyzdžiu, kas žino, kad ežero Lūšis vardą kalbininkai sieja ne tik su lietuvių lūšis, bet ir su lietuvių „lūšus“ — lėtas, nuolaidus, spėjant, kad vardą ežeras gavó nuo jų supančių daug lėkštelių, nei kad dauguma kitų nacionalinio parko ežerų, kalvų. Galimas ir kitas spėjimas, irgi siejant su žodžiu „lūšus“, — atšiaurus, nes ežeras išsieties vyravjančių vėjų kryptimi, ir aukštos bangos Jame dažnas reiškinys. Gana akivaizdi nuo Lūšio, lyg rankovė, į pietus atsišakojančio ežero Sakarva vardo etimologija. Šis ezerėvardis greičiausiai yra kiles iš lietuvių „šakarnis“ — šakotas. Zinant šio ežero geografinę padėtį, sunku būtų su šiuo aiškinimui nesutikti. Ne tokia aiški yra ezerėvardžio Zeimės etimologija, jis dažniausiai siejamas su lietuvių žier-

Broniaus Sablevičiaus nuotraukoje: Asalnų ežeras.

ma, — vandens šaltumu ar panašiai. Matyt, kad tai upėvardžio Zeimena vedinys, Zeimenos gi upė iš tikro išsiškira iš kitų savo vandens šaltumu. Unkščios vandens koridoriumi su Lūšiu besijungiančio Asalnų ežero vardas siejamas su lietuvių „asys“ — šiurkštinis asituklis. Persasi ir kiti aiškinimai (gal tai konfigūracinis ezerėvardis, sietinas su lietuvių asa — ašočio rankena), nes ežeras savo forma primena kiaurą ąsotį, arba — priešdėlio a vedinys iš lietuvių „salnas“ (salingas), nes su Asalnu besijungiančiame Asalnykštyje pūpsot salos. Aiškiai konfigūraciniai ezerėvardžiai yra: Linkmenas (nuo lietuvių „linkmuo“—išlinkimas, kreivumas, sulinkimo vieta), Pakasas (sietinas su lietuvių „pakasas“—pasikasimas, urvas), Labakaršys (sietinas su lietuvių „lobas“ — dauba, slėnys, loma). Teko girdėti ir labai išradingu, bet, visiškai neteisingu aiškinimui, kad Linkmeno ežero vards sudarytas iš dviejų žodžių: „lenk mane“, nes, atseit, šiaurinė ežero pakrantė klampi ir užpelkėjus, ir pats pavadinimas perspėja keleivi prie šio ežero nesiartinti.

Iš buvusių ar ir dabar būdingų tai vietai augalų pavadinimų kildinami ne tik ezerėvardžiai Asalnai, Alksnas, Beržinis, Samanis, bet ir Mekšrinis, iš žolės pavadinimo „mekšras“: tai auga tokios žolės mekšrai kiaulių. Iš gyvunų pavadinimų, be ezerėvardžio Lūšys, dar kildinami ir: Ziežulnys (iš „žiežulė“ — raudė, mekšras); Tauragnas (iš „tauro ragas“, t. y. tauraginis ežeras — ežeras, esantis vietose (rage), kur būna taurų ar pan.); Krakežeris (iš lietuvių „krakė“—karosas); gali būti ir Mekšrinis (žuvis mekšras).

Sypsena sukelia nurodomas ezerėvardžio Utenas ryšys su lietuvių utis, utėlė „toks smulkus, balsparnis, parazitinis vabzdys“. Tokios kilmės vardą turinčis ežeras yra, ir visai netoli nuo Uteno, tai — Utelis. O ezerėvardis Utenas greičiausiai yra baltų (sėlių) dialektizmas, kaip nemažai kitų šiaurės nacionalinio parko dalies vietovardžių. Kad sėlių gyvento Tauragnų apylinkėse, liudyti ne tik vietovardžiai. Kaip rašo istorikas R. Batūra 1261 m. Livonijos ordino dokumente, kuriame kalbama apie Sėlijos žemę, šalia kitų to krašto įtvirtinimų minimi Tauragnų, Utenos, Užpalai, o Linkmenų jau neminimi. Iš to sekा, kad Sėlijos žemės riba ėjo kažkur tarp Tauragnų ir Linkmenų, ir ezerėvardis Utenis, kaip ir vietovardis Utena, greičiausiai yra sėliški.

Ezerėvardis ūkojas yra lietuvių „ūkas“ — migla, ūkana ir priesagos — „ojas“ vedinys. Asékas, pasak A. Vanago, greičiausiai iš fiziografinio termino „asékas“ (ar asekas), kuris, matyt, būtu skolinys iš slavų, greičiausiai lenkų, (palyginti lenkų „osiek“ — žema, derlinga, vieta, kuri anksčiau buvo pieva). Belieka pridurti, kad pietiniame Aséko kraente yra beveik iš visų pusų vandens apsupta Ciutiškės pieva. Ezerėvardžio Baluošas atveju kalbininkams ne visiškai aišku, ar jis sietinas su lietuvių „balas“ — Baltas, ar su „bala“. Ba-

(Nukelta į 6 ps.)

Žemės kalba

(Atkelta iš 5 psl.)

Iuošas vedamas iš Baluosas ar Baluosys. Lietuvoje yra du ežerai Baluosai, vienas Baluošai ir upelė Baluoša. Žinant, kad Baluošo ežere net septynios salos ir keletas sėkių, įkiniamu skamba vardo siejimas su lietuvių „bala“, nei su „balas“.

Nacionaliniame parke yra gana žymiai, bet savo prasmę laiko šydu jau apsigaubusiu upėvardžiu, tai Minčia, Būka (Buga), Svogena, Meira, Minčia, pasak A. Vanago, tikriausiai baltų (selių) dialektizmas iš šaknies „mink“ — (palygintiui, lietuvių „minkyti“ — maigyt, maišyt minkštą mašę, „minti“ — trypti, mindyti, latvių „mit“ — žengti, minti). Yra ir poetinis aiškinimas, legenda, bylojanti, kad upelė savo varda gavo nuo jos vandenyno giros kipšų prigirdyto kaimo gražuolės, vardu Minčija. Svogeną vedamas iš lietuvių „švogės“ — tokios balų žolės, nendrės. Meira (Meirona) siejama su lietuvių „marios“, jūra, (palygintiui: senovės arių „muir“ — pelkė, indoeuropiečių „mor“ — stovintis vanduo). Išeitų

kad Meira — tai lėta marių upė.

Iš įdomesnių kaimovardžių pirmoj eilėj paminėtini šie: Vaišniūnai, Vaišnoriskė, Ginučiai, Rypelialaukis, Stripeikiai, Vyžiai, Trainiškis, Prūsija (Zelmeniškė), Suminai, Strazdai, Vaidziuškė, Bajorai, Kaltanėnai. Vaišnoriskė — iš lietuvių „vaišinti noriai“ junginio. Vaišniūnai — iš lietuvių „vaišinti“. Vienas iš įdomiausių nacionalinio parko vietovardžių yra Ginučiai. Liaudies padavimais šią vietą ir kaimo vardu sieja su gynyba senovėje, „kai su rastais, su strėlėmis kariaudavo“. Kaimovardis Stripeikiai sietinas su lietuvių „strija“ — sritis, teritorija. Vyžiai sietini su lietuvių „vyža“ — iš karnų pintas senovinis autuvas, greičiausiai tai girių vietas, kur buvo plėšiamos karnos vyžomis pinti, pavadinimas. Panaši kaimovardžio Trainiškis kilmė. Prūsija (keli kilometrai į pietvakarius nuo Ažvinčių kaimo) — nuo lietuvių „prūsas“. Istoriko R. Batūros liudijimu, Prūsų kaimo gyventojų tarpe yra išlikęs pasakojimas apie atskélimą iš Prūsijos. Suminai ir Strazdai — nuo atitinkamų asmenvardžių Suminas ir Stradas. Tái kupetiniai kaimai, išsaugę iš Antano Sumino ir Jurgio Strazdo šeimynų. Vaidziuškė sietina su lietuvių „vaidas“ — vaiduoklis, šmékla, pamékla. Gyvenvietės vārdas Kaltanėnai sietinas su lietuvių „kelčis“ (per ką nors), latvių „kalte“ — sekli vieta, prabaltų „kalitas“ — sukietėjės, sustingės.

Bičių muziejus praturtės

Dalijuosi mintimis apie tolesnį senovinės bitininkystės muziejaus tvarkymą 1992 metais.

Sekančių metų vasarą esu pasiruošęs dalį senovinių avilių-kaladžių apgyvendinti biteris. Dėl to šią vasarą teko plušeti padauginant bičių seimas. Muziejaus aplinkinės pievelės atgys nuo bitelių dūzgimo ir lekiojimo. Sių metų vasarą pūdymavome keletą hektarų dirvų, kurio-

se numatome medingųjų augalų sėjų. Didelis rupestis ir deficitas — jų sėklas. Sjmet jau statome etnografinę pirtelę, o 1992 m. galėtume surasti etnografinį klojimą. Jame norėtume patalpinti iš galų į ažuolų kamienų išdrožtus legendą apie dievišką bičių ir medaus kilmę Zemės planetejo personažus. Tam tikslui norime panaudoti Variniškių kaimo išgriuvusį dvikamienį ažuolą galiūną. Auk-

sinių rankų medžio drožėjas Teofilius Patiejūnas laukia šio darbo.

Esu numatęs ir kitus smulkesnius muziejaus kūrybos ir plėtojimo darbus 1992 m. vasarai. Eksponatu rinkimo ekspedicijos — vienas svarbiausius darbų. Rūpi aplankyti Labanoro gироje išsi-barsčiusius vienkiemius ir kaimus. Planuose ir etnografinės sodybos — gyvenamojo namo statyba 1993—1994 m. Viename namo gale jrengtumė sezonišę vasaros arbatių arba kavinukę. Atvyk-

ti muziejų, čia galėtų para-gauti medaus, vaistinguju žolelių kvapios arbatos, bičių duonelės. Kitam namo gale šaunu būty turėti nedidukę salę, kurioje rodytume spalvotas skaidres, suktume ki-no juostą apie muziejų, ekspozicijas, senuosius Aukštai-tijos bitininkus, jų meistrišku-mą ir kt. Aktuali muziejaus apsaugos problema. Būtina apgyvendinti norint čia dirbti žmogų arba šeimą.

Bronius KAZLAS

Foto: Bronius Sablevičiaus

Išsaugoti natūralų parką

(Atnelcta iš 4 psl.)

toje geriau matyti, kokios valdymo grandys parko direkcijoje reikalingos, o be kurių galima apsieiti. Parko direktorius negali būti universalus viso ko žinovas. Jam reikia leisti pačiam pasirinkti, kokie specialistai

labiausiai reikalingi, kiek jų turi būti. Vyriausiaisiais specialistais (direktorių paduotojų teisėmis) skirčiau po iniciatyvų žmogų kiekvienam iš svarbesnių barų: žemės ūkiui, miškininkystei, žuvininkystei, rekreacijai, gal dar statyboms, taip pat

moksliniams, švietimo ir kitoms neūkinės parko veiklos klausimams spręsti.

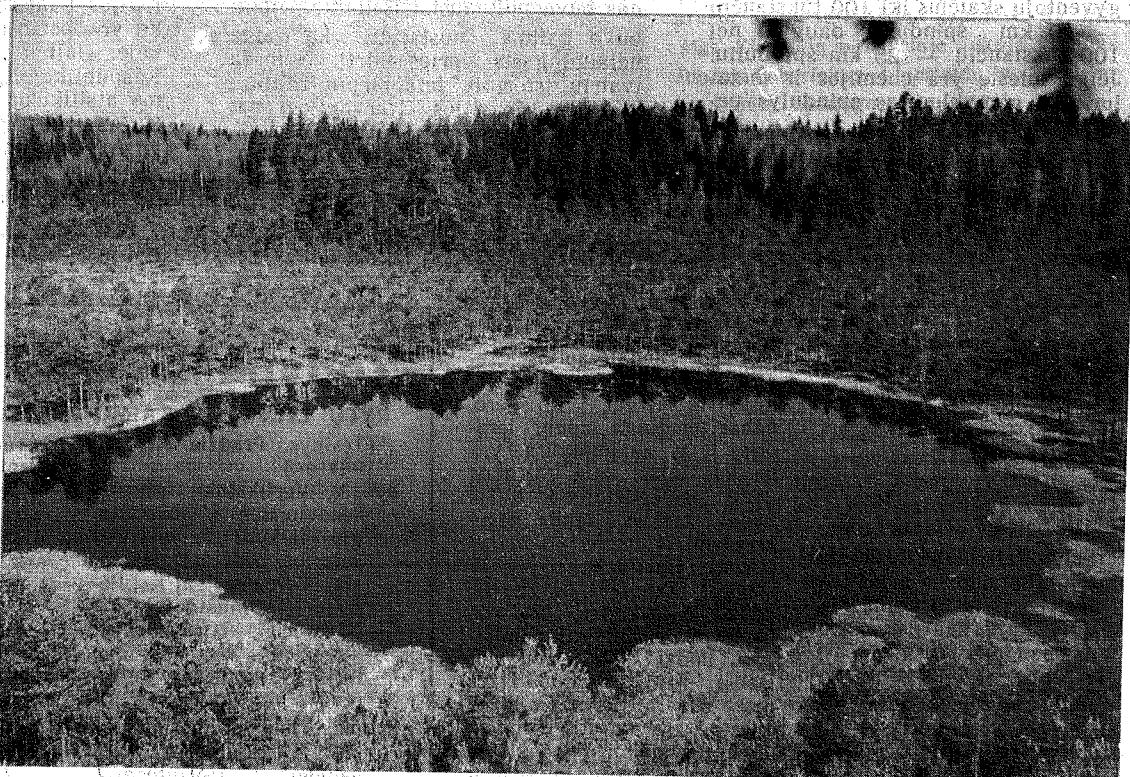
Nereikia išradinėti „lietuviško“ dviracio. Pasaulyje nacionalinių parkų yra daug, jie sukaupę didelių veiklos patyrimą. Pasirinkčiau ketėtā parką, turinčią panašias savygas, važiuočiau pats ir siūčiau specialistus pasižiūrėti, kaip ten tvarkomasi,

kalp, ta ar kita veikla organizuota; kviesčiausi jų specialistus atvykti, patarti, padėti.

Pabaigai — leiskite iš širdies parko darbuotojams, parko gyventojams, visiems „Ladakalnio“ skaitytojams palinkėti sėkmingai užbaigtis organizacinius rūpesčius ir gražiai reprezentuoti Aukštaitijos kraštą, Lietuvą.

Kestutis ZALIA

Kam reikalingos pelkes

Dėl nežinojimo sumenkinama pelkių reikšmė gamtai, ūkiui, moksliui, iš kurių publikaciju, kino filmu dažnai apie pelkes susidaroma kladininga nuomonė, dar ir dabar kartais žiūrima į pelkes kaip niekam nereikalingas, pavojingas klampynes, uodus karalija, neretai dar galima išgirsti: „O kam pelkės iš viso reikalingos?“

Pelkė, bala, raistas, plynia, tyruliai, lieknos, palios, liūnas, plauinis, plovos, kirba, burlungis — tai vis pelkių sinonimai Lietuvoje. Paslaptinka, nenusakoma tyla, rūkais, klapojančiomis, ugnelemis, kvepiantais svalglais galiai pelkės kėlė žmonėms pagarbą ir baimę. Ir žiniuony, burtininkai gyveno ne kur kitur, bet prie pelkių. Niekam neteldavo į galvą mintis, kad pelkės — savotiskos vaistiniės. Iš visų ekosistemų pelkės patyrė mažiausią žmogaus poveikį, todėl jos išsaugojo daug vaistinguų augalų rūšių. Intensyvėjant žmogaus ūkiui veiklai, dažnėjant išvykoms į gamtą, pelkėse arba prie jų — ramybės kampelius randa įvairūs žvėrys ir paukščiai, kurieims pelkės tapo tinkamiausiu prieglobščiu perėjimo metu, nes tada sparnuočiams reikalinga ypatinga ramybė. Beveik pusė Lietuvos Raudonają knygą išrašytų paukščių vienaip ar kitaip susiję su pelkėmis. Panašų ryšį su pelkėmis.

saugomi augalai.

Paliktas optimalus natūralių pelkių plotas kraštovaizdyje yra efektyvi priešerozinė priemonė. Jos per pavasario polaidį tarsi kempinė sūgeria daugybę vandens, dėl to sumažėja paviršinė nuoplova, palaiko mas pastovus gruntuvinio vandens lygis, o sausenais metais dirva neperdžiūva. Tako skyriuose pelkės yra didžiai gėlo vandens rezervuarai. Iš čia dažnai prasideda upės. Didelės pelkės, reguliuodamos nuoteką, prilygsta ežerams. Beje, aplinkinėse teritorijose pelkės suformuoja ir augalamas palankų mikroklimatą, čia išskrinta didesnė rasa, dažnesnis rūkas. Kita itin vertinga pelkių savybė yra užterštų vandenų valymas, durpės yra puikus absorbenas. Vieno metro durpų filtru, kurio storis iki 75 mm, galima per valandą išvalyti 800 litrų vandens, prisodrinto įvairiais metalais — aliuminiu, variu, cinku, kobaltu, nikeliu, geležimi, kadmiu, chromu, gyvsidabriu, alavu, švinu ir kt. Užterštasis radioaktiviomis medžiagomis vanduo iššervalo iki 99%. Natūralios pelkų kiminių samanos turi išskirtinę savybę sugerti radioaktinius spindulius. Žinoma, šiuolaikinis intensyvus žemės ūkis negali apsileisti be trašų ir chemikalų. Nėmaža dalis jų patenka į vandenį,

Pelkės — unikalūs valymo įrenginiai, kuriuos sukūrė gamta. Užuot patekusios į ežerus ar upes, cheminės medžiagos susimaišo su pelkių vandenimis. Didele dalį šarmų pelkė neutralizuoją, o biogeninius elementus absorbuoja pelkių paviršiaus augalija ir viršutinis durpų sluoksnis. Tą aiškiai matome, palyginę ežerus, turinčius aplinkui natūralias pelkes, su tokiai pelkių neturinčiais ežerais. Pirmieji sensta labai lėtai, ir tas procesas matuojamas geologiniu laiku — šimtais ir tūkstančiais metų. Antruosiuose, i kuriuos patenka daug mineralinių medžiagų, intensyviai pradeda želti aukštėsmėje vandens augalai, daugintis ir augti dumbliai, kuriems yrant sunaudojama daug deguonies. Tokiuose ežeruose dūsta zuvys, jie greit užauga ir sparčiai senėja. Šiuo metu daugelio paežerinų pelkių neverta sausinti nei ekonominiu, nei ekologiniu požiūriu. Pamokanti klalda padaryta Bulgarijos Liaudies Respublikoje. Kol nebuvvo nusausintos Dunojaus deltaje esančios pelkės su gausiaisiais nendrių sąžalyneis, žemupio vanduo švarumu kelis kartus pralenkė aukštupio vandenį. Nusausintus pelkes, buvo sunaikinti natūralūs valymo įrenginiai, ir vandens kokybė gerokai pablogėjo.

(Nukelta iš 8 psl.)

Kam reikalingos pelkės

(Atkelta iš 7 ps.)

Pelkės švarina ir atmosferą. Dulkį dalelės pagal termofozés principą juda žemesnės temperatūros pušėn ir todėl nusėda pelkėse. Iš ha pelkės kaip didžiulis slurblys suge ria iki 3000 kg dulkių. Pagal moks lininkų rekomendacijas, šalia miestų, kurių gyventojų skalčius siekia iki 20 tūkstančių, durypynę negalima eksploatuoti 5 km spinduliu. Jeigu gyventojų skalčius iki 100 tūkstančių — 10 km spinduliu, daugiau nei 100 tūkstančių — 25 km spinduliu. Jeigu mieste yra chemijos ir metalurgijos gamykla, tas spindulys padidinamas dar 25%.

Pelkės taip pat svarbios ir moksliui. Jos — pastoviausi gamtos ir istorijos archyvalai. Kasant durpes, Skotijoje 1950 metais buvo rastas žmogaus lavonas. Darbininkai iš-

kart praneše policijai, nes kilo itarimas, kad žudikai čia nesenai pa slėpė savo auką. Deja, atvykus i policejai turėjo kviečtis į pagalbą archeologas, painiąją sukelė žmogaus apranga. Mokslininkai nustatė, kad rastas žmogus buvo prieš 2000 metų pasmaugtas odine klipele ir imetas į pelkę. Tai galėjo būti auka dievams arba genties bausme prasikaltusiam gentainiui. Visas kūnas buvo puikiausiai išsilakęs, netgi buvo galima nustatyti, ką valgė nelaimingasis prieš mirtį. Nemaža įvalių istorinių laikotarpų radinių atskleidė Švedijos, Norvegijos, na, ir Lietuvos pelkės. Iš užsikonser vusių medžių žiedadulkių galima iššifruoti apylinkės miškų, klimato ir visos gamtos prieilti. Ivaiziams tyrimams reikšmingi ir dabartinių pelkių vystymosi dėsningsumai. Pa-

vyzdžiui, aukštapelkės gali būti sekmingai naudojamos kaip jautraus kontroliniai etalonai aplinkos užteršimui nustatyti.

Pelkės mums savo tyla, paslaptin gumu, nelprasta aplinka primena tolimosios šiaurės tundra su savo reliktine augalija, didingumu ir erdvė. Iš Pabaltijo kilęs pirmasis Talyro pusiasalio aprašinėtojas Mindendorfas pastebėjo, kad mūsų aukštapelkės nuostabai panasi os i Talyro tundrą. Verta pažymeti, kad pats populiarusias maršrutas Estijos Lahemaa nacionaliniame parke yra pažintinis takas Virusoo pelkėje. Galbūt įrengę tokį taką mūsų Respublikoje, greičiau išgyvendintume atsilikusią pažiūrą į šias nepaprastai vertingas ir įdomias ekosistemias. Juk kai tyrinėjimai ir praktiniai duomenys nebelpa i senos teritorijos rėmus, kurime nauja.

B. Sablevičius nuotraukoje: Krak ežero aukštapelkėje,

VERTA ŽINOTI

Uodai nori jums gero

Sankt-Peterburgo gyventojas I. Kapitonovas buvo taip nustebintas uodų kandžiojimo rezultatu, kad net didžioje spaudoje paskelbė savo atradimą.

Uodas, nutūpęs ant mūsų kūno, ne šiaip duria, o pirma sieško tam tikrą tašką odoje. Gal tie taškai ne pa prasti, o tokie, kurių leškoma, kai naudojame taškinį masažą? Smalsus žmogus leido gelti uodams ir nustatė, kad uodai iš tikruju duria i aktyviuosius organizmo taškus. Jis pastebėjo,

kad po „uodaterapijos“ seансo savijauta pagerėja, nuriesta nervai. Ko gero, dabar madinga adatu terapija, t. y. akupunktūra, yra ne kas kitas, kaip grubus uodų pamėgdžiojimas? Tik uodai taškus randa nesuklysdami, o mums jie mažai žinomi. Idomu ir tai, rašo žmogus, kad, kai jis ramus, uodai jo nekanda, bet vos tik pradeda nervintis, jaudinasi, uodai ima atakuoti. Dabar, rašo jis, du kartus per savaitę išvaziuoja už miesto, kad keletą minučių mane kandžiotų uodai. Po 2 mėnesių tokio „gydymosi kurso“ jis ėmė jautis pui kiai. Gal uodai, be viso kito, spartina ir kraujo apytaka? Pamėginkite iš jūs, sako I. Kapitonovas. Juolab, kad uodų antpuolio niekas neišvengia...

I. SIMONIENĖS plėš.

Žodynėlis

RYTU LIETUVOS KAIMO STATYBINIAI TERMINAI

(Tėsinys. Pradžia Nr. 1
1991 m.)

pėdžia. Vertikalus ramstis senoviniame klojime stogai laikyti. „Kluone esti keturių pėdžios“ (Rodūnia, Varenavo raj.). „Pėdžion anmušta krukai“ (Gervėčiai, Astravo raj.). „Pėdžios visa kluoną turi“ (Armoniškės, Varenavo raj.)

peludė. Vieta klojime pelams pilti. „Pridulkėjė kaip peludėj“ (Sventežeris, Lazdijų rajonas).

permete, permitis.

1. Po kraigu einanti kartis, ant kurios sukabintos gegnės. „Kluono permitis“ jau žeri, reiks užpilt spalais, kad neinlyt vidun“ (Daugėliškis, Ignalinos raj.).

2. Skersinė kartis, iš jungianti krelius, sija. „Si tom permetim nereikia drėtų medžių“ (Dusetos, Zarasų raj.). Palygink gailinė.

priekluonys, priekluonys, prieklaine. Priestatas priekluono, prieklojimis.

„Priekluonys reikalingas šiaudam, vežimam laikytis“ (Gervėčiai, Astravo raj.).

„Priekluonys priekrautas šieno“ (Punkas, Seinų apskritis).

prielapas. Priestatas šalia klojimo. Užrašyta Rimėje. Prielapai (maniežai) — priekluonėj — arkliais su kamomis, mašnomis, už-

dengti.

priemenė. Gyvenamo namo sienos. 2. Sulinio sienos, dalis prie lauko durų.

„Iš priemenės atslaiman“ (Maišiagala, Vilnius raj.). „Iš priemenės va ryk kiaules“ (Pelesa, Va

renavo raj.).
prieplirtis, prieplirtė. 1. Pir ties priemenė nusirengti. „Išeik prieplirtėn atvėstu“ (Svedasai, Anykščių raj.).

2. Prie linų džiovyklos pristatyta priemenė. „Iš versk spalius iš prieplirtės, ba nebus vienos minutuvam“ (Seinai).

priesvirnis. Pastogė prie svirno, prieklėtis. „Kap

svirnan eini — priesvirnis“ (Lazdūnai, Ivijos raj., Baltarusijos TSR).

Vyrai sulipo iš priesvir ni“ (Maišiagala, Vilnius raj.). Dar užrašyta Šalčininkuose ir kitur.

pūne, pūnia. Tvertas. „Mu siu pūnė, kur karvutė sto vi“ (Gervėčiai, Astravo raj.).

„Pūnia — kur būna karvės, arklys, avelės, kiaulės“ (Gervėčiai).

ragavikas. Stogo šelmeni pritvirtinantis kryžiokas; stogo briauna. „Išdėk ant ragaviko spalių, be užlīs kluonan lietus“ (Pelesa, Varenavo raj.).

Palygink lėkis, ožiai. rastagalys. Rasto ve sienojo galas. „Vyras sveikas, kaip rastagalys“ (Rodūnia, Varenavo raj.).

rastas. Nukirstas ir nugeneratas ar apipjautas storas medis. „Rastus veža (pirkiai)“ (Leipalingis, Lazdijų raj.). Atsivežė rastu balonu“ (Gervėčiai, Astravo raj.).

rentinys. 1. Surestos, sukiros, vetrobesio dalys, namo sienos. 2. Sulinio sienos, briaunos. „Nesėdék ant sulinio rentinio — gimes“ (Maišiagala, Vilnius raj.). „Iš priemenės va

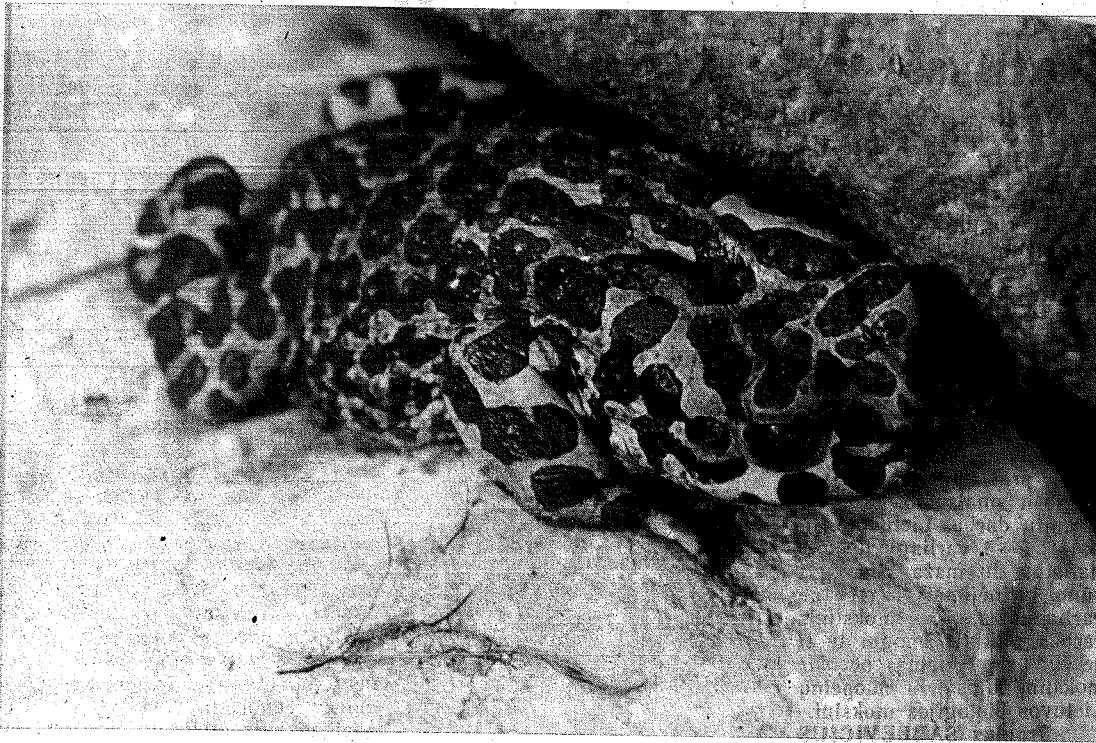
ryk kiaules“ (Pelesa, Va nyje).

(Tėsinys kitame „Ladakal-

RETAI MATOMI

Tau- tiškas keiks- mažo- dis

9

— Rūūūpuže tu! — sušūnka, kas nors pykčio subjaurota burna. Mat, tai bene pats kiečiausias savas lietuviškas keiksmadis. O kitas, inteligenčios ir jautrios sies, šūkteli: „Rupūžele mieliausisi!“ Tai irgi keiksmas, tik kultūringas ir taip pat savas. Vargas gyvulėlis, kai pagalvoji. Pažiūrekite i šią rupūžes nuotrauką, i jos žavų smukutį, i dideles juodas susimaišiusias akis. Negi ne graži? Zaliajai rupūžei (Bufo viridis Laur.) surūpti gamta idėjo nemažai darbelio.

Ant kuno odos išsibarstę sodriai žalias dėmės su raudonais taškais. Dėmės apvedžiotos juodais pakraštėliais. Visas šis priesinys išdėstytas ant balsvos kuno spalvos. Taigi — balsva, juoda, žalia, raudona.

Zmonėms šloji spalvinga rupūžė mažai pažįstama. Aukštaitijoje ji reta. Be to, ir slapukė Pasirodo vakanais ir bėginiėja per naktį. Labai mėgsta apžiūrėti daržus, sodus, kiemus. Ieškodama maisto, surenka daug vabalu, kirmėlaičių, blakių, šliužų,

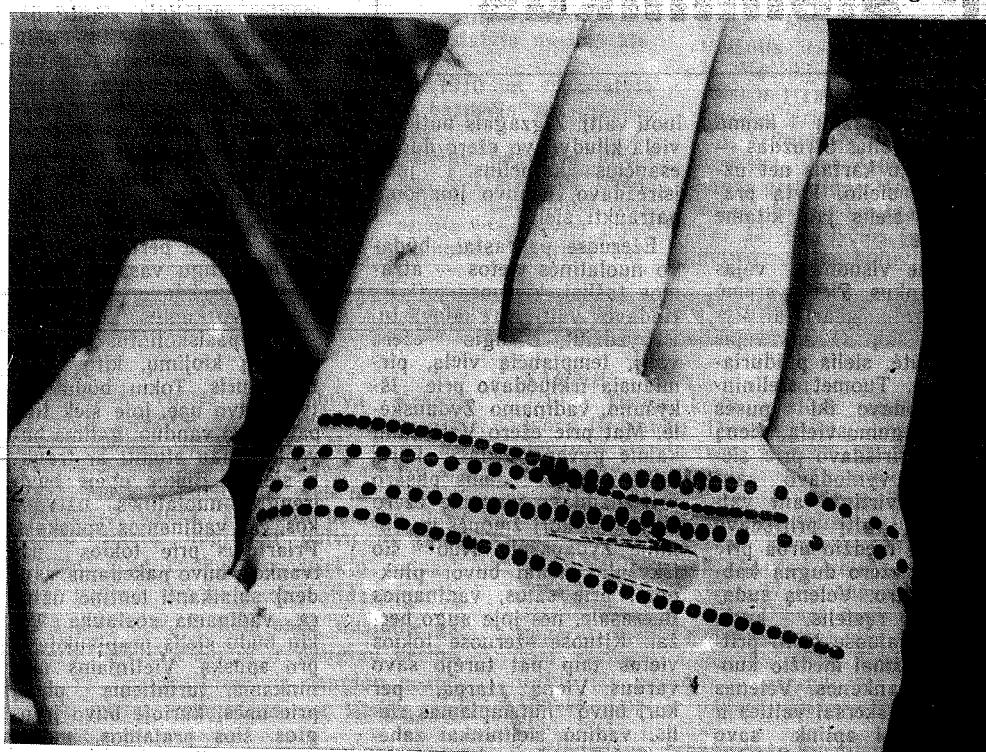
slimokais vadinamų, kurie gadina daržovių daigus ir šaknis. Medžioklei padeda elektros šviesa nuo gatvių žibintų, šviesa nuo duryų ir langų: rupūžės ateina ir surenka šviesos priviliotus vabzdžius. Dieną žaliukės slepiasi akmenų kruvose, po lentomis išsirausia į žemę net iki 12 cm, dažnai meiliasi susiglaudusios po keletą.

Mūsų nacionaliniame parke retai, bet galima aptikti prie žmonių gyvenamu vietų kaimuose, prie upelių slėnių, pamiskėse, net Ignalinos

mieste. Visada mėgsta sausas vietas, smelėtą žemę. Istisi, nio miško tuo labiau drėgną, šlapio, nenori. Vandens ieškoti ikramis išleisti. Po to rupūžės vandens vengia, nes yoda mažai praleidžia vandenį, taigi ji taupiai naudoja. Užtenka nakties rasos.

Siltais balandžio, gegužės vakarais, o ir dieną, iš balų girdeti skardus malonus garas „urrrrr“... Pauzė, ir vėl kartojama melodinga trelių, lyg skambalėlis. Tai žaliukės rupūžės patinėlis vilioja prie save moteriškias rupūžaites. Jam kuriant, posmakru išsiučia didele balto odos pūslė lyg balionas.

Tai gerklėje esantis rezontorius — jis sustiprina balsą. Veisimuisi pastrenka ramius upių užtekius, ezerų ilankas, kūdras. Poravimosi metu patinėliai meiliasi apkabina savo partneres ir sukibusios poros laikosi keletą párų. Viso to reikia dėl to, kad patelė išleidžia ikrus tiesiai į vandenį o tuo momentu būtinasi apvaisinimas. Ikerliai „sūpakuoti“ į ilgiausius, iki 7 cm ilgio baltyminius kaspinius (žr. nuotrauka). Ikrų būna 3–5 tūkst., net iki 12 tūkst. Sekliame vandenėlyje, išildytame iki 22–24°C, ikerliai vystosi greit, ir po 4–6 dienų jau vizga buožgalviukai. Po 40–45 dienų jaunos 1–1,5 cm ilgio rupūžytės roja į sausumą į gimtajį vandenį, jos grįš tik po 4 metus, kai taps subrendusios, pratesi gimine. Per tą laiką jos užaugus iki 6–7 cm ilgio. Keista, bet rupūžės neršia.

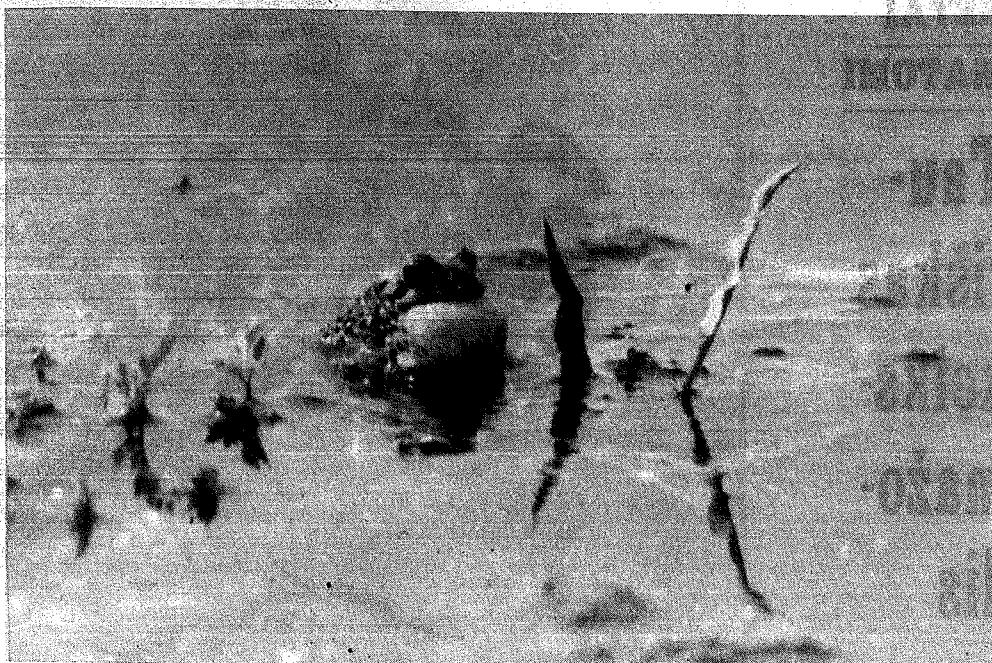
Zaliukės rupūžės ikrų.

(Nukelta į 10 psi.)

Tautiškas keiksmažodis

(Atkelta iš 9 ps.)
net iki rugpjūčio mėnesio.
Noretusi, kad skaitytojai pa-
rašytų mums, kur jie matė
žaliasias (ne pilkasielas) ru-
pūžes. Mokinai, mylintys
gamtą, galėtų tyrinėti rupū-
žes: kada jos pasirodo pa-
vasari, kiek jų, kur kurkia,
neršia, kaip auga buožgal-
viukai, koks rupuželių eige-
sys, mityba. Varliagyvių ty-
rimas, prasidedantis nuo po-
mėgio ir smalsumo, gali tap-
ti rimtu darbu. Lietuvos ū-
rime 2–3 varliagyvių spe-
cialistus. Jų maža. Sių gy-
vūnų tyrinėjimai — tai ne
varlinėjimas, o mokslinis
darbas, galintis žmogui duoti
ne tik pragyvenimą, bet ir
mokslinių laipsnių, ir nuopelnų
Lietuvos biologijos mokslui.

Bronius SABLEVICIUS
Autorius nuot.

Zalioji rupūžė.

AUKSTAITIJOS nacionalinio parko teritorijoje buvo du pagrindiniai sielių plukdymo keliai. Jais medieną buvo plukdoma iš Ažvinčių — Minčios girių. Pirmojo — ilgiausio kelio pradžia buvo Utēno ežeras. Pakrantė, kurioje buvo pinami (rišami) sielai, vadinosi Pinykla. Iš Utēno sielius plukdė trumpa upe į Utēnykštio ežerą. Iš jo — Būkos upe iki Baluošo, toliau Baluoškščio, Sravinaičio ežerais pro Ginučius Almajos upe iki Asėko ezero, Asalnų, Lūšių ežerais. Iš Lūšių ezero sielai plaukė Sakarvos upe į ežerą, Zeimenio ežeru iki Zeimenos upės. Sioje upėje ties Kaltanėnais sielius perimdavo kiti sielininkai. Jie sielius toliau plukdydavo Zeimenos ir Neries upėmis iki Vilniaus ar dar toliau.

Antrasis sielių kelias buvo gerokai trumpesnis. Prasidėdavo jis prie Dringio ežero. Iš afgabentų prie jo medžių buvo pinami sielai. Iš Dringio ezero sielai plaukė Dumbllio upe į Dringykštį, iš šio ezero Meironos upe iki Asalnų ezero. Likusis kelio galas jau buvo minėtas: Lūšių ežeras, Sakarva, Zeimena, Neris.

Sielai dar buvo pinami Almajos ezeru, iš kurio sielius nuplukdydavo į Almajos upe. Taip pat sielių plukdymo pradžia buvo Baluošo ežeras.

Siame krašte sielių plukdymas gerokai skyrėsi nuo plukdymo Nemunu arba Dauuguva. Minetose upėse sielius neše srovė. Tereikėjo juos tik vairuoti, aplenkti akmenis, slenksčius. Tuo tarpu eže-

ruose vienintelis pagalbininkas buvo vėjas.

Jeigu pūsdavo šiaurės vėjas, jis varydavo sielus veleno vyniujamai vielai temi reikiama kryptimi. Tuomet sakydavome, kad pinigai vel-

rastai sukdavo dviese iš vienos viename gale, kitasot

— kitame. Tokiu būdu ant veleno vyniujama vielai temi pė per vandenį sielų. Labai svarbu buvo tiesiai ištempti tui eina, — prisimena buvęs

Kai kurios upės, jungiančios ežerus, buvo nesraunios, priaugusios žolių, ant jų dugno buvo nusėdės storas dumblis sluoksnis.

Užsimūčydavome, kol tokia upe prastumdavome sielius, — prisimena šio krašto sielininkai.

Ypač vargdavo sielininkai, kol praplaukdavo Dumblilio upe, jungiančią Dringio ežerą su Dringykštū. Sielininkai stundavosi pirmyn, atsiremdami į upės dugną busokais (ant ilgos kartelės užmautus metalinius antgalis, pasibaigiantis smailiu galu ir užlenktu kabliu). Kad busokas giliai neklimptu dumbliną upės dugną, jo smaigalys buvo jbedamas į pusmetrinį storesnį pagal savotišką atramą. Be to, samdydavosi iš aplinkinių ūkininkų arklius sieliams tokiose vietose pertrauktį. Kad sausringu vasaros laikotarpiu nusekdavo upę, joje sukaldaus kuolus, afremdavo į juos pasiskolintus iš artimiausių klojimų, kitų pastatų duris. Tokiu būdu užtvenkdamas upę, joje šiek tiek pakildavo vanduo, galima buvo lengviau stumti ar trauktī sielius. Būkos upėje buvo irentos nuolatinės užtvaras, čia vadinamos spūskais. Priartejus prie tokios užtvankos, buvo pakeliama vandenį sulaišanti lentinė užtvara, vadinama zostauka. Tokiu būdu sielis praplaukdavo pro spuską. Vietiniams ūkininkams, turintiems pievų prie upės, kurioje buvo irentos šios pralaaidos, mokėdavo tam tikrą mokesčių. Mat

Antanas PUPIENIS

Apie sielius ir sielininkus

sielininkas Strazdų kaimo gyventojas Jonas Strazdas — Tokiu atveju kartais net užmiegia ant sielio. Ryta prabundi — sielis jau kitame ezero gale.

Deja, ne visuomet vėjas buvo palankus. Pietys stumėsi sielius atgal, Vakaris ar Rytas — į šalį. O kai vėjas visai nepūtė, sielis plūduriau vietoje. Tuomet sielininkai ištempdavo iki pusės kilometro ilgumo vielą. Vieną jos galą priišdavo prie sielio, o kita vyniodavo ant veleno, pritvirtinto ant valties. Pačią valtį priišdavo krante prie medžio arba prie įsmeigtos į ezero dugną kablio — inkaro. Veleną sudarė apvalus rastelis, kurio abiejose galuose buvo pritvirtinti kryžmai medžio kuoiliukai — rankenos. Velenas pritvirtintas skersai valties ir laisvai sukos aplink savo ašį. Toki itaisą sielininkai vadindavo kalavartu. Ji pap-

luoti valtį. Zigzagais nutiesta viela kliudydavo ežero dugne esančius kalnelius, į juos iširėdavo, nebuvo įmanoma patraukti sieli.

Ežeruose paprastai būdavo nuolatinės vietos — atramas taškai, kuriuose pritvirtindavo valtį su kalavartu. Pavyzdžiu, Dringio ežere valtį, tempiančią vielą, pirmiausia įrakiodavo prie iškyšulio, vadinamo Zydauskėle. Mat prie ezero Vašniūnų kaimo gyveno žydas, kuris laikė ožkas. Joms pašaro prišienaudavo vienam ežero iškyšuliu, kurį žmonės ir pramine Zydauskėle. Nuo šio iškyšulio sielai buvo plukdomi prie salos, vadinamos Beržasale, nes joje augo beržai. Kituose ežeruose tokios vietos taip pat turėjo savo vardus. Vieną tarpą, per kurį buvo nutempiamas sielis, vadino sielininkai zabegu (sielius ežere plukdydavome zabégais).

(Nukelta į 11 ps.)

Apie sielius ir sielininkus

(Atkelta iš 10 psl.)

vandens lygio upėje nuolatinius kaitalojimas sumenkintavo paupiai augančios žolės derlių.

Sielininkams tekdavo praplaukti keletą tiltų. Reikėdavo tiksliai žinoti plotį tarp tilto polių. Jie turėdavo atsimatavę atitinkamo ilgio pagal plotį tarp polių kartelę. Su šia kartele atmatuodavo rišamos sielio lovos plotį. Jeigu stelis būdavo suristas platesnis negu pačiame laisvas plotas, praplaukus prie tokio tilto, reikėdavo sieli perskelti pusiau, o praplaukus pro patiltę ji

vėl sujungti.

Aplamai praplaukti pro tiltus nebuvo lengva. Ypač sraunioje Sakarvos upėje. Atsitrenkęs į tilto atramas sielis išdrado. Pagaliau tokiu atveju galėjo ir pačias atramas nuversti.

Sielininkų tykojo pavojai ir ezeruose. Jeigu pūsdavo stiprus vėjas, bangos išardydavo sielį.

— Kartą Meironyse viena brigada dvi savaites vargo, rišdama iš naujo Lušių ežere bangų ir stiprus vėjo išdraskytą sielį, — pasakoja buvęs sielininkas Strazdų kaimo gyventojas Jonas Stra-

zdas. — Todėl kartais iplaukus upė į ežerą, tekdavo 2—3 dienas pralaukti, kol nūrimis vėjas ir nebešeis bangos.

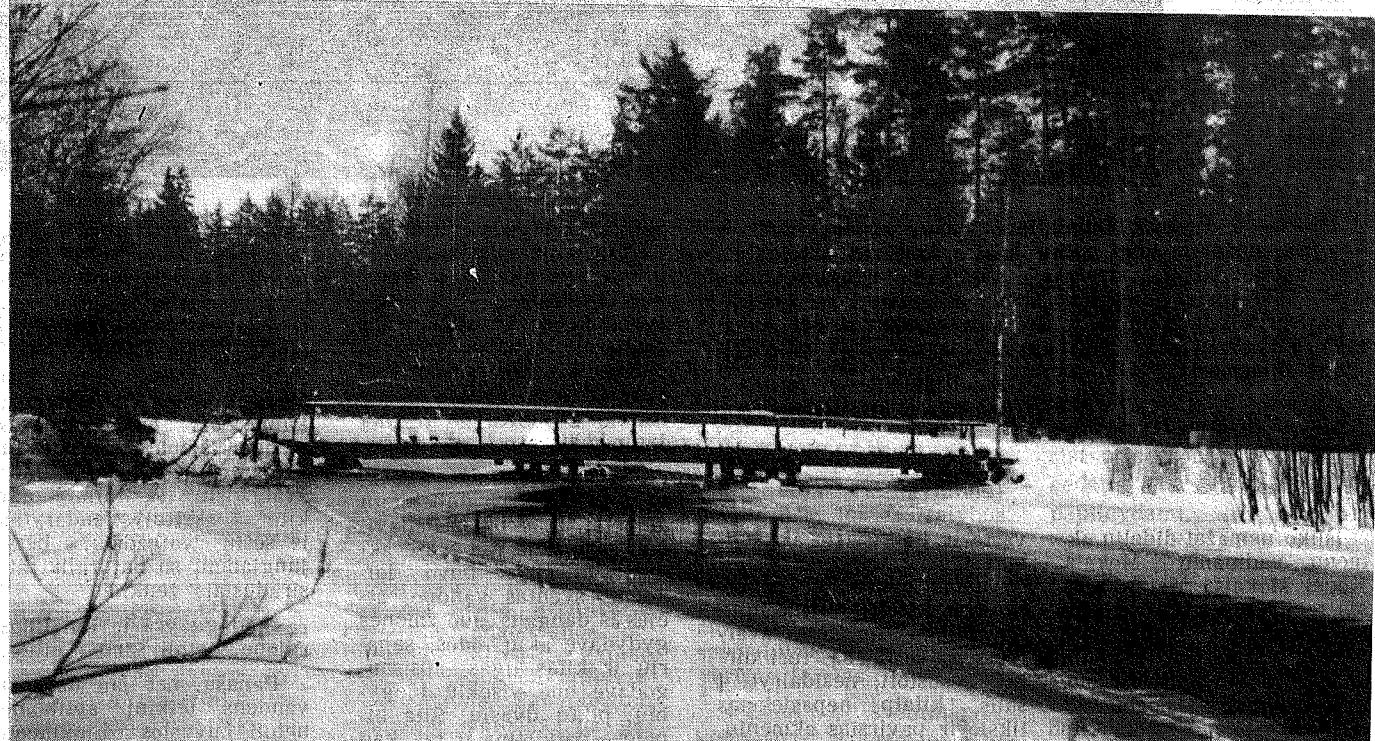
Ziemos metu prie Dringio, Uteno, kitų ežerų rastai buvo gabenami arkliais iš Ažvinčių — Minčios mišku ir kraunami į krūvas — štabelius. Medžiai buvo gabenami ne tik rogėmis. Iš mišku iki Baluošo ežero buvo nuliestas gelžkelius. Vagonelius traukė arkliai. Vieta, kurioje buvo iškraunami gelžkelius atvežti rastai, vadinosi Adomragis.

Ne visi rastai buvo vienodai tinkami sieliams.

Pradėdami pinti sielius, traukdavo burtus, kuris štabelis atiteks, — pasakoja buves sielininkas Vaišniūnų kaimo gyventojas Jonas Rukšėnas. — Tačiau kartais sielų statybos pradžia būdavo ir kitokia: pirmiau pradėjės pinti sielius pasirinkdavo tinkamess medieną. Pavėlavusiems atitekdavo prastesni rastai.

Prięs karą rastus, malkas žmonės veždavo už tam tikrą mokesčių. Pokario metais valstiečiams buvo uždėtos miskos išvezimo prievelės. Reikdavo išvežti keliaisdešimt kietmetrių medienos.

(Tėsinys kitame „Ladakalnyje“)

B. Šablevičiaus nuotraukoje: Būkos upė.

Algis KULYS

Minčios apylinkių medicina

UŽKALBĖJIMAI

„Blogos akies“ nužiūrėtą vesdavo aplink laužą kalbėdami:

Nuo ligų piktą, Ažumislių blagą, Akių tava ažpykima, Aln. in ugnes sudegima.

Noredamas tapti užkalbetoju, turėdavo visų pirmą padaryt nejmanomą darbą:

Apsiauk rupūžės čeveykam,

Inbrisik par gilių rasų,

Ti, kur liepas medium

Kai kvepia, kvepia,

Ti, kur žydi žemavuogės,

Kai žydi žemavuogės,

Kai žydi žemavuogės,

Zuvėdra, palėda,

Man kartėlis éda,

Kaip žuvis undeny,

Vilkas žaliumesaj,

Teip kartėlis

Žaliam krumi,

(Nuryti seile)

Nuo gyvatės ikandimo ne

gydė, o tik užkalbėdavo.

Ištarajam neleisdavo ištart

žodžio „gyvaté“, — mat, ji

ištarus, pradėdavo tinti. Už-

kalbėtojas visada gyvatę va-

dindavo tik „kirméle“.

Ligonio neleisdavo vesti

į patalpą, kur būna dūmū

nes nuo to ligonis pradėdavo

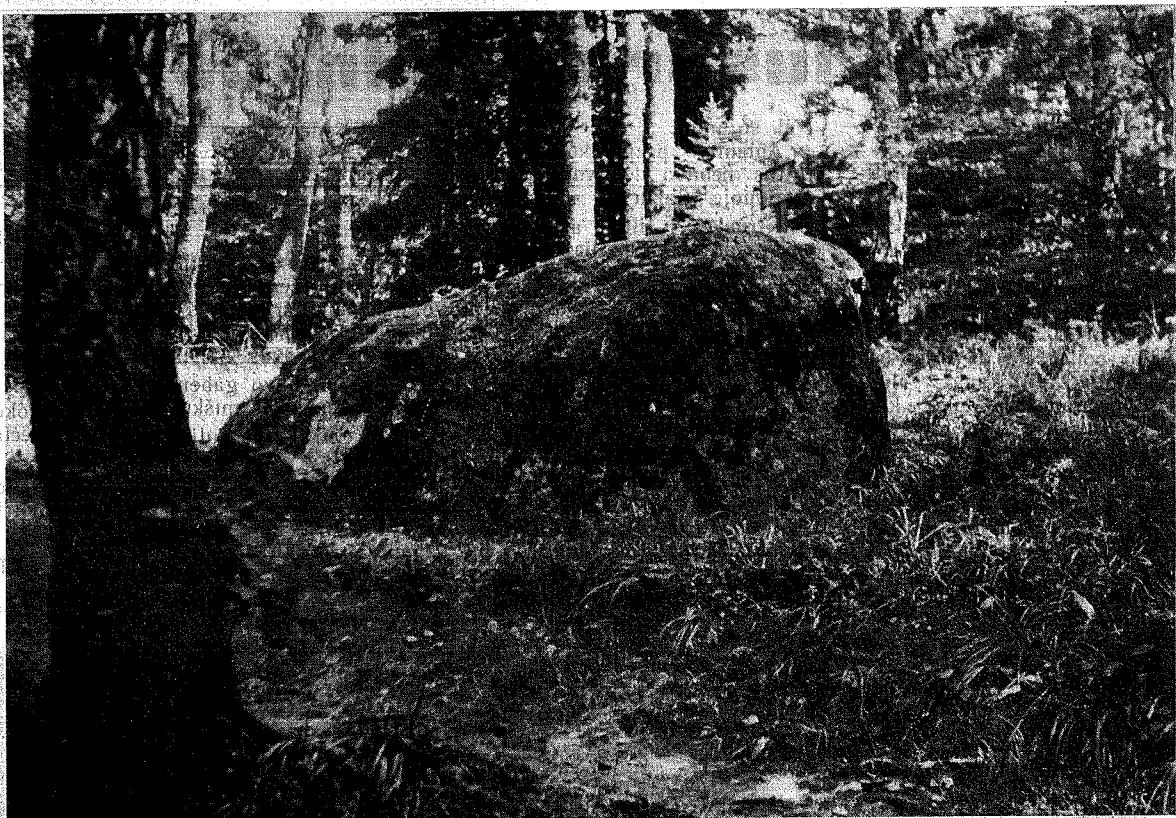
silpti. Dažniausiai slaugydavo

svirne atdarom durim.

Per slenkstį pertiesdavo ran-

kšluostį. Užkalbėdavo ant duonos plutos, peiliu įbrėdami kryžių arba apskritima. Jei gyvatė būdavo su vaikais, tai užkalbėjimą kartodavo daug kartų.

Ligonij ir užkalbetojų turėdavo skirti atstumas — sieną ar bent tvora. Užkalbant gyvulį, užkalbetojas turėjo žinoti gyvulio „šerstį“ (spalvą). Virš jo šeimininkas turėjo laikyti dešinę ranką. Užkalbant vaiką, nuo jo nūvilkdavo juodus rūbus.

Profesorė Pranė Dundulienė savo straipsniuose ir knygose dažnai mini mūsų krašto kultūros paminklus. Patelkiame dalį jos straipsnio „Prakalbo nebylius akmenys“. Tikriausiai jums bus įdomu susipažinti su kai kuriais Stripeikių, Suminų ir Seimatiškės kaimuose bei Aukštaitijos nacionalinio parko apylinkėse esančiais mitologiniais akmenimis.

Pranė DUNDULIENĖ

MOKAI

Išliko nemažai didelių akmenų, vadinamų Mokais. Kodėl Mokais? Mat nuo žmonių senovės jie buvo susieti su toteminiais valzdiniuais. Mokus laikydavo giminėlų ar genčių totemais. Jie mokydavę žmones darbą, atnesdavę sėkmę medžioklėje, derlių, bevaikėms moterims — vaikų. Toks Mokas su Mokiuku yra Seimatiškės kaimas Utenos rajone.

Legendą sako, kad pagonybės laikais Utenos krašte gyvenęs žmogus — Mokas. Pradėjus vesti krikščionybę, jis nenorėjęs atsisakyti savo protėvių tikėjimo ir sumanęs pabėgti už ežero. Taigi Mokas su pačia, ir sūnumi išeję į siaurę, bet kelia pastojoje į Tauragno ežeras; per jį turėjė perplaukti. Mokas pasakes pačiai, kad plaukdama nežiūrėtų atgal, nes paviršianti akmeniu ir paskęstanti. Mokėnė, beplaukdama neištverusi, pažiūrėjusi atgal, pavirtusi akmeniu ir paskendusi, o tėvas su sūnumi išplaukė; palipę aukščiau, atsisėdė įėmė galių verkti. Iš didelio siel-

varto ir jie pavirtę akmenimis.

Šiame padavime išreišta pirmystė filosofinė mintis: žmogus, pradėjęs svarbų žygį ar darbą, turi dirbti, nesustoti, nesidairyti į šalis, kitaip nepasiekia tikslos ir pavirsiąs akmeniu. Cia taipogi ryški didelė meilė vyro žmonai ir sūnaus motinai.

Ekspedicijos metu Utenos rajone aptikome vadinamųjų stabukų, velnio, laumių akmenų. Seniausią dubenys buvo natūralus, vėlesniu — iškalti. Tikėta, kad kiekvieno akmens įdubime susikaupęs vanduo turėtų stebuklingą gydomąją galia.

Vienas įdomiausiai plokščių dubenuotų akmenų yra iš Gatakiemio. Tai pagirstas Utenos rajone. Siuo metu jis saugomas Labanoro aštuonmetės mokyklos muziejuje. Savo formą tas akmuo primena kūgi, kurio viršuje iškelta didelė žvaigždė, o jos apačioje yra daug dėl gamtos poveikio atsiradusiu žvaigždelių. Kai-

dideles žvaigždės, dešinėje — žalčio simbolis, o žemiau jo — trys didelės ir keturios mažesnės. Didesnį žvaigždučių išdėstymas primena senovės lietuvių pažinotus žvaigždynus. Dubens įdubimo krašte aplink iškalta 2 eilės po tryliką žvaigždžių.

Dažnai keliamas klausimas, kokia buvo dubenuotų akmenų paskirtis. Padavimai sako, kad esą tuose akmenų dubenyse buvo laikomos šventas vanduo, atėjęs iš dangaus. Juo žmonės gydydavę akių odos, sąnarų ir kitas ligas, apsisaugodavę nuo visokių blogybių, piktų dvasių. Sitą hipotezę patvirtina ir tai, kad įvedus krikščionybę, kungių dubenuotus akmenis kartais panaudodavo šventam vandeniu laikyti bažnyčių prieangiuose. Rečiau padavimai kalba, kad iš dubenuotų akmenų buvo laikomi žalčiai, gyvenantys šventuose miške liuose ir namuose. Dar viena padavimų versija skelbla, esą dubenuotų akmenų vanduo buvo skirtas nakties dangaus šviesuliams stebeti. Mat vandenyje matydavosi žvaigždės ir mėnulis. Tą versiją patvirtina ir pasakos apie šulinį žvaigždes, kurias merzelė galėjusi pasemti kibiru. Gal apskritos formos vandens telkiniuose dangaus šviesulius stebėdavo ir žyniai?

Kur ir kokiose šventyklose būdavo sekami dan-

gaus kūnai? Galima spėti, kad tokios šventyklos buvo netoli pilii. Prie jų aptinkami vandens telkiniai su ratu apvestomis akmeninėmis sienomis ar volais. Pavyzdžiu, toks telkinys yra musų tyrinėtame Bajorų kaime. Jis buvo apsuptas akmenų siena. Viename tų akmenų iškalti dylikos žvaigždžių skrituliai, ant kito — skritulys, sudarytas iš šešių žvaigždžių, besl jungiančių su natūraliai atsiraudusiais ženklais.

Analogų yra ir Ignalinos rajone, netoli Stripų pilies.

Panašų, bet jau užakusį vandens telkinį aptikome netoli buvusios Linkmenų pilies ir šventyklos, kurios vloje buvo pastatytą katalikų bažnyčia.

Sventus akmenis ir patys valstiečiai dėdavo į savo trobų pamatus. Pavyzdžiu, Suminų kaimo namų, statyti daugiau kaip prieš šimtmetį, pamatuose rasta kulto akmenų su īvairiais ženklais.

Iš patelktų negausių faktų, pastebėtų Utenos ir iš dalies Ignalinos rajonuose, matome, kad akmenų kultas turėjo atsirasti akmens amžiuje. Jis inspiravo žmogus nesuprasti reiškiniai. To meto žmogus gyvają ir negyvają gamtą valzdavosi su vienodomis ar panašiomis savybėmis.

Bronius Šablevičius nuotraukoje: Pavarių mitologinis akmuo.

UŽSIENTO NACIONALINIAI PARKAI

NACIONALINIS PARKAS „GAUJA“

Nacionalinis parkas „Gauja“ įkurtas 1973 metais tikslu išsaugoti unikalų gamtos kompleksą — seną Gaujos upės slėnį su intakų sistema, susikūrusia prieš 12000 metų. Šis parkas stambiausias Pabaltijoje — 92048 ha. Jo teritorija jéina į Rygos, Cēses, Valmierės rajonus, administracinis centras įkurtas Siguldoje — 56 km atstumu nuo Rygos. Nacionalinis parkas „Gauja“, visų pirma nuostabbus upės peizažas su savotiškais senais krančiais, devono periodo smilinėmis nuogulomis. Tai kartu ir vešlūs miškai, puikūs pelkių peizažai, beržų giraitės, daugybė ežerų, turtingas augmenijos ir gyvūnijos pasaulis, unikalūs gamtos, kultūros, istorijos paminklai.

Parko teritorijoje yra daugiau nei 400 kulturinių istorinių paminklų, taip pat daugiau nei 200 archeologinių paminklų.

Parko didžiausi ežerai: Ungura (Rustega) 393,6 ha, Vaidovas 87,2 ha, Raiskuma 78,3 ha. Giliusias ežeras Kanepu — 18 m. Miškai užima 49 % visos parko teritorijos. Labiausiai paplitę medžiai — pušys.

Nacionaliniame parke susitinkami šie gyvūnai: briedžiai, šernai, styrnos, lapės, kiškiai, taip pat iš naujo užveisti bebrai ir elniai.

Nacionalinio parko „Gauja“ teritorijoje leidžiamas:

- 1) Statyti palapines ir kurštinių lauzus tiktais nustatytose vietose;
- 2) važiuoti tik bendro naujodimosi ekskursiniai trasa;
- 3) transporto priemones statyti tik tam nustatytose aikštelėse;
- 4) įeiti į parko teritoriją tik pagal bilietus (kiekyienam).

maršrutui bilietas gaunamas atskirai.

Draudžiama:

- 1) Laužyti medžius ir krūmus, skinti gėles,
- 2) teršti parko teritoriją,
- 3) trukdyti kitiems parko lankytojams, naudojantis radio imtuvais ir magnetofonais,
- 4) įeiti į parką su šunimis.

Petro BILKIO nuotr.

Liaudies veterinarija Ažvinčių krašte

Vos keletas vienkiemiu beliko iš senųjų Ažvinčių girių kaimelių. Juose mininkai jau suraukę garbaus pensijinio amžiaus ir mažai kas užsiima ūkiu. Pakalbinus mielai papasakoja apie praeitį, apie jaunystę.

Šiame krašte gyvena neturtingi žmonės. Retas kuris turėjo žemės valaką ar daugiau. Daugiausia pusvalakai ar vos porą, ketverčių hektarų. Apie veterinariją pasakoja Želmeniškių, Svedriškės, Jakėnų kaimų senolai: „Su arkliais dirba ūkiniai darbus, veždava miškų. Daug vežunt arkliam kartais primušdava pečius, atsirasdava gūzai unt pečių. Tadu pavalkuos dėdava paduškėlas, padarytų iš šaudų, apskukus juos drobint medžiagą. Nuo gelžantų duodava kadugia uogas. Renka jas žiemę, kai jos mėlynas. Su avižam sumaiša ir sušeria. Vasarą varlių kurkulų duodava. Da šiena sinklių pašutintų pečių tarbas maudavi. Arklys pradeda lingviau dūsuot. Net pirtin kaitint arklių vedydava, arba šiaip dirbunt duodava apkaist. Kai tas nepadeda, virdava žavaloką, padarytų iš švarių arklių ašutų, lininių bei kanapinių siūlų. Veria arkliui krūtinėn paada, specialiai padarytu geležiuku su kabliuku galii siūlui ištraukt. Laika žavaloku visų vasa-

rų. Veria druslėku. Kai arkliui pažiauniuos išskelia pelėm vadintami — juos yliu duria. (Nuo ką suserga — neaišku.) Kai išpunta — daugiausia tik varinėja. Jeigu arklys išsinarinė kojų, tadu veržia su virvi sukunt ju pagaliuku, kai sanarys atlsta į savo vietą. Jeigu nykstela kajų — tai traukia. Na sanarių skausma — veda arkli šultan undeni ir palaika keletų valandų. Labai žiūrėdava, kad kuo neužsert, ar pakaitusia nepagirdyt. Neduodava papelijusia ar dulkiančią šieną, mažai ruginių ar miežinių grūdų.

Karvėm pa veršiavimasi duodava biski šiltą undeniu su ruginiais miltais ir duonas rieki su druskai. Nuotėsmene uždegimine dėdava šiena sinklių šiltus kompresus arba trindava vilnaniu audiniu su karštais riebalais. Kai karve išpunta — žėboja šiaudų gryžtį ir maiga šanus. Pila aliejų, rau-gintų pienų, sody, degtin. Kas moka — duria žūsies pasmailintu plunksnu. Kai užsprinksta butvi — runkam ju išstumia atgal. Nuo kruvinasias — verda karvašiu (kaip ramunėlas, tik geltonas) nuovirų ir girdā. Labai gerai padeda bičių duonas arbata. Zaizdas aprisa tulžes antpliu ar alivošiu. (ališiumi).

Kai vištas laista kiaušinius — duoda smėliai, karpytų papierių, lekščiu — labai smulkiai sutrintų. Kiaules dažniausiai sirgada Raudanuoju (raudonligė). Duodava gyvas rupūžes nuovirą, arba džiovintas gyvates. Gyvati naudoja ir pre kitų susirgmui. Kai kiaules nustoja est — duoda pelynas, naudoja arkliarūgštės.

Iškandus gyvatei padeda tik žadėtajai, kurių anksčiau buva beveik kiekvienam kaimi. Jie žadėdava ir žmanis.

Preš išgenant gyvulius, juos aprūkydava verbu, peržegnadava, pasakydava: — „laimingai“

Kritiniai atvejais, kai niekas nemačyda, kreipdavasi į Salaką veterinarių.

Kadangi gyvulai buvo pagrindiniai šio krašto žmonių maisto ir pajamų šaltinis, ūkininkai stengesi juos gerai užlaikyti. Naudojo tinkamus pašarus. Gyvuliu susirgus, patys juos gydė ar kreipdavosi pagalbos pas daugiau išmanantių kaimynus. Naudojo naturalius vaistus, pirketus vaistinėje, pagamintus liaudies daktarų, kartais net magiją.

Gediminas GRĀSYS

Eglė NEMUNAITE

LAISVE!

Stūkso betoninės

Barikados.

Supa alkštę

Plūstanti minia.

Tanku ir šarvuociu

Vamzdžiai grąžos

I tave

Su nuoga krūtine.

Stovi tu

Be automato

Ir kitos

Omon'o aprangos.

Tavo tiesos

Mūs plakatus

Priešo armija

Atstos.

Rimtimi —

Dešimtmiečius praaugus —

Siandien — nenugalima.

Veltui išgamos

Dar raukos

Kiekvienam

Užgrobtamė name.

Neatneč diena

Kančios beprasmės,

Nerimo,

Lemties nepažadėto,

Niekur tu

Stoties sau

Neatrasi,

Isakuriros pirmyn

Neišskubėtum.

Būsi — mums

Ankstyvu rytovéju,

Būsi — kaip

Vidudienio kaitra,

Būsi — pragaro

Ledams išejas —

Nenutylančia,

Rūsčiai daifna.

Vilija mūs kraujas —

Ryžtas teka.

Greit pasauli perskros —

Jau sava!

Laisvę jau

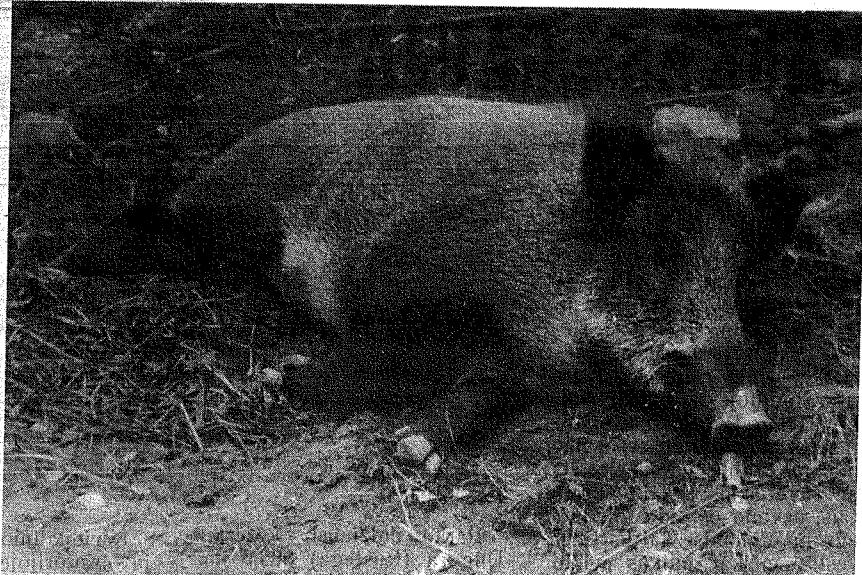
Lyg žvalgždė segam

Prie širdies,

Kur plaka

LIETUVA!

1991 VIII 23

ŠERNO SKUNDAS

Neleškokit už save! — durnesnių! Nebandykit apgaud manęs, seno Šernol! Kokis gi laukinparšis patikės, kad uždraudė knisti bulves?! Mesi gi vietinė fauna, o vietiniams, sako, viskas galima. Tiesa, ne be pavojaus dabar tenka knisti: tai ant kokio pusbrolio „uzsirauni“, ar koks metalas į nosi įlenda, o prieitą kartą tai gelžbetoninių stulpų su seimyna išknisau. Pasiūtiškas darbas! Tamsu, žinote, nesilmato nieko, pati mano sako, kad čia ne jonažolių šaknelės, o aš senas knisišus netikėjau. Rezultatas tokas: kairė ilgis sutrupinta, dešinė mano pati bando „Momento“ klijais suklopoti. Ale aš jum pasakysiu — ir slai-kai dabar atsiknisi! Jonažolių šaknys kainuoja penkias bulves, šaltalankio — septynias.

Iš kur štieki valjutos išknist! Ir taip jau žmonės iš minos-vaidžių pradėjo pleškinti į mūsų pusę. O, kad grįžtu dabar jaunystė! Būdavo išrisnoji kaip raganosis (mano pusbrolis) į bulvių lauką, paknisi, paedi ir vėl sotus į girią šleivoji. Ne, ir agatkė niekas nešaudavo. Dabar gi kiekvienas piemgalis vos išgirsta mūsų balselius, tuoj patranka — tempia. Dar to jems mazai išleido įstatymą — už bulvių knisimą dveji metai sustiprintos dietos!

Ne, mano nervai ne kiaulės.

Rytoj naktį išknisiū ūkininku bulves. Jeigu jie su manim žvériškai elgsiasi, tai ir aš su jais kiauliškai pasielgsiu. O, kad ateityje nekiltų noras panašius įstatymus įleisti, aš tą gelžbetoninį šelevra jems ant kelio nuteimpsiu; tegu visi važiuotojai kiliais virsta. Gaila, kad mano sūnelis išsigimė: pusė išknistų bulvių vėl užkasa. Mat kvailiui žmonių gaila. O ko ju gailėtis, jie supuvusios bulvės neverči!

Petro BILKIO nuotr.

MIŠKO SIMFONIJA

MISKAS. Kartą vaikystėje nuklydau į alksnių gojelį, buvusi netoli namų. Atkėli-nes prie skruzdžių rūmu, sus- tojau, pradėjau spoksoti į juos. Gal būčiau greitu laiku lingaves foliu, tačiau alksnių ir kitų medžių šla-mesys tarytum užhipnotizu-vo. Likau stovėti. Dabar tiek neįstovėjau: pasiūtės gyvenimo tempas. O tada tartum sulėtinuose kino kadruose slinko laikas; medžių šlamesys vis labiau hipnoti-zavo. Vėjo užgautos sunkiai ošė pušys, žaismingai berželiai ir alksniai, svajin-gai — liepos.

Prabėga metai, bet tas pa-tirtas stebuklingas jausimas medžių ošime išliko, lyg pir-moji meilė. Kas tas burtininkas, taip švelnaij iškiepijė į širdį medžių simfoniją? Ne-abejoju, — ji skamba ir ki-tiemis. Ir gerai, kad skamba kiekvienam savaip ta medžių

melodija, nes gamtoje negali-

būti antrininku: joje neauga du tokie pat medžiai, kurie skleisti vienodą muziką. Blo-gai, kas tos medžių muzikos negirdi.

Du žodžiai tampriai surišti su medžiais: ošimas ir mal-kos. Kiek vienas kelia, tiek antras smūkdo. Jei kerti žaliaj medži, tai jau negirdi jo ry-paujančio ošimo, jo prašymo paliki gyvą. Iškirsto medžio vietoje lieka kelmas, iškirsto ošimo vietoje — amžius trū-kantį tylos rauda. Kaip galiau raudos aplinkoje augti sveiki žmonės, sveiki medžiai? Jei nelinksmins mūsų gaivia me-losija; girdėsime tik rypavimo aida, aida sunkaus nusi-kaltimo, atlirkto žinogaus.

Zinau, kai kam į tai nusi-pjaut, bei juk spjaunama, į sulinį, iš kurio reikės gerti.

Ar ilgai dar girdėsime me-džio ošimo, šlamėjimo, gau-dimo simfoniją? O gal mūs hipnotizuos debiliška kiryio sonata?

Vytautas JUODAGALVIS

„Laisvei“ redakcijos iliustracijos.
Irenos SIMONIENĖS pieš.

Skiriu Jono Vilčinsko atminimui, Ignalinos raj.,
Dimbelių km., gavusiam mirtiną radiacijos dozę So-
vietinėje armijoje. Jam buvo tik 21. Mirė 1991 XI 25.

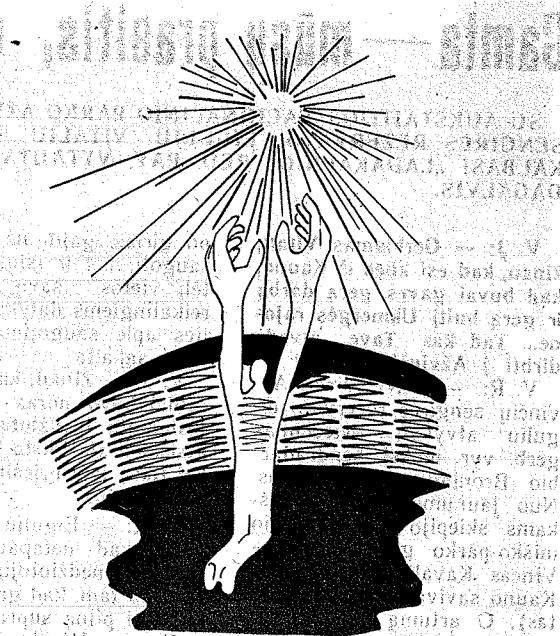
Ziema arti, keliai purvu drabysti.
Norėtūs pamatyti gelsvas rudens spalvas,
Bet lietūs lyja, tik senojs pirkelėj
Suklupus motina ir verianti rauda.

Jis nebylus, ramus, tokai paliko
Aukštaitis taip ir jaunas kaip dangus.
Plaukai spalva kaštano rudeninio
„Balta mirtis“ nutraukė jo sapnus.

Vardan kieno dar vienas iš nelaisvės,
Iš rusiškų rekrūty paleistas atgalios
Po pusmečio prie motinos prigludės
Tylėjo, laukė amžinos šviesos.

Kas jiems tauta, žmogus, mama, jos vaikas,
Jei žvėrys — tai su dvasios ubago terba.
Jų širdyse — tuščią patronų sauja
Ir upė ašarų mūs motinų žilų.

Petras BILKIS

Irenos SIMONIENĖS pieš.

Naujametinė naktis ir mes

Visos šventės — žmonių sukurtos. Naujametinę šventę tarytum pati gamta dava-
nojo. Jos negalima nei pas-
kubinti, nei atidėlioti. Jos

neįmanoma sumenkinti. O gal-tai ne šventė, o riba, prie kurios žmogus stabteli ir save pamato tartum iš vidaus, kaip niekada per metus?

Laikas teka taip, kaip upės.
Tik upės teka pro mus, už
mūsų Laikas teka per mus.
Lėtai sukas žemė, neša va-
landas, metus, gyvenimą.

Užmirškime, kas padėta ant
stalo: šiąnakt Naujieji metai
eina per visus žemynus ir
paliečia kiekvienu žmogų.
Būkime su švariomis mintimi.
Išėjus į Naujujų metų
naktį ir tyliai paklausius,
galima išgirsti, kaip krenta
i nebūti sekundės. Tai laikas,
kuris teka per mus. Pabūki-
me su savimi, lyg artėdami
prie protėvių aukuro. Gal
tapsime geresni?

Vidurnaktį dega naujametinės laužas. Plati liepsna
glosto suėjusias aplink aikštės eglęs. Miške — fantas-
tiška tyla ir ramuma, tik
laužas duslai užia, hipnoti-
zuoja į jį žiūrinčius. Šio lau-
žo ugnis — šildanti, švie-
čianti, teikianti gyvybę, žu-
danti, amžina. Sita ugnis —
vienianti žmones... Taip,
tokia ugnis naujametiniame
lauže, tokia jos simbolinė
prasme.

...Vėl nėra metų. Jaunas
dar labiau pajautėjo, senas
dar labiau paseno. Kiek ti-
kėtasi padaryti, bet dienos
lékai kaip minutės. Ir susi-
kaupti, surinkti jėgas — kaip
sudėtinga. Prtingas poetas
raše: „Paliejo mane kaip vand-
enį“. Kiek daug liko nepa-
daryta...

Būkim su švariomis mintimis:
šiąnakt Naujieji metai eina
per visus žemynus. Iš pra-
eities gržtā, brangiausi vei-
dai, gražiausi žodžiai. Per
metų tolumas visi jie gržtā,
gyvena valandėlę, ir taip
sunku juos tokius jausti —
buvusius...

Arteja rytas. O laužo lieps-
na, dar ta pati — vienianti
žmones, amžina. Kibirkstys
raudonomis strelėmis, zvini-
bia iš ugnies, užklūva egliai
šakose, išnyksta ar puola
žemę. Visu vieną likimas.
Naujametinis laužas — tai
pasaulio modelis. Laužas —
tai planetas, kibirkščiuojanti
gyvybe. Per naktį — tūkstan-
čiai žarijelių. Kiekviena jų —
vienas žmogus. Tik blyks-
tel, karta pagimdyta kažku-
rio nuodėgilio, svysteli
viršu, akimirką — ir kibirk-
ščių tėles lyg nebūta. Nors jি
lėkė karšta, deganti, ugninė.
Mažytė, tačiau vis tiek —
materija, ir ji niekur nedingo.
Tik nesurandamai pasislėpė
visam laikui, niekada niekas
jos nebeiskelė į paviršų. To-
dėl ir tos žarijėles nedingo,
bet mums, laužo kūrentojams,
jų išnykimas baisiau už vis-
ką. Argi kibirkštės — tai
ne mes? Amžinybei žmogaus
gyvenimas yra tas pat, kas
mums mirksnis, per kuri kibirk-
štis nušviečia — tamsią
gelmę tarp miško eglų. Ir
kibirkščiuoja Zemę žmonė-
mis. Tolygus, nesulėtinamas
konvejeris. Žmogaus žemėje
nebuvo jis yra, jo vėl neliks.
Tad... kas išliejo į vandenį?
Gamta — tobula, bet neregė.
Palieja tave kaip vandenį
ir žinokis pats, kur nutekėti,
kokia formą iugauti, o jei ne-
sugers tave žemė. Sugers
kaip lietu...

Ateinančiųjų metai — lyg
nežinomas kraštas plytų pries
mūsų akis. Atmintie, prisili-
mink, kas dar bus. Reiks vel
pereiti šią naują žemę nuo
krašto ligi krašto ir kiekvi-
eną dieną kelionen ruosimės
lyg pirmą syki.

Bronius SABLEVIČIUS

Autoriaus nuot.

Gamta — mūsų praeitis, dabartis ir ateitis

SU AUKSTAITIJOS NACIONALINIO PARKO AZVINCIU
SENGIREIS REZERVATO EIGULIU VITALIU RUMSA
KALBASI "LADAKALNIO" RED. PAV. VYTAUTAS JUO-
DAGALVIS.

V. J.: — Gerbiamas Vitali, žinau, kad esi kilęs iš Kauno, kad buvai gaves gera darbą ir gerą būti! Ukmurgės rajone... Tad kas Tave atvedė dirbtį į Azvinčių mišką?

V. R.: — I ANP, dirbtį Azvinčių sengirės rezervato eiguliu atvykau kviečiamas gerb. vyr. moksl. bendradarbio Broniaus Sablevičiaus. Nuo jaujumės meilė miškams skiepijo Kleboniškio miško-parko girtininkas — Vincas Kavalajus (dabar Kauno savivaldybės deputatas). O artumą girtioms jutau dar būdamas vaiku.

V. J.: — Tavo pagrindinis tikslas, dirbant eiguliu rezervate?

V. R.: — Iš pradžių noras tapti eiguliu buvo gryna intuityvus. Siandien, t. y. praėjus pirmiesiems darbo metams, supratau, kad rezervatas yra ta terpė, kurioje aš galu save realizuoti visuomenės labui. Savo pagrindinius tikslus, dirbant rezervato eiguliu, laikau paties rezervato priežiūrą ir saugijimą, tačiau ne tik ginklu ar šunimi, bet ir per pažeidėjų sąmoningumo vystymą eoliucine linkme. Tai yra perdraugiškas diskusijas, priklausant jas pagal kiekvieną konkrečią asmenį, paliekant jam laisvą minties valią ir tuo pat metu siekiant, kad jis toje diskusijoje kaip galima stiprslau pajustų teisingus žmogaus ir gamtos santykijus, padarytų išvadą apmąstymus, pasiustų gamtos dalimi, tapę bent truputį kultūringes nis.

Zinia, tai pirmieji darbo metai, todėl suprantama, kad jie negalėjo praeiti be kliaudių, kurių ateityje tikiuosi išvengti.

V. J.: — Kas Tav yra Azvinčių sengirė? Vieta, kur pabėgama nuo žmonių keliauto triukšmo, dvaisinės tvirtybės „rezervatas“ ar natūralios gamtos pamokos?

V. R.: — Be abejonių, Azvinčių sengirė man ir natūralios gamtos pamokų mokykla, ir dvaisinės tvirtybės „rezervatas“, ir vieta, kur pabėgama nuo žmonių keliauto triukšmo. Tačiau šioje vietoje noriu apsistoti ir paaiškinti, kad „bėgiu“ nuo pačių žmonių, o tik nuo jų keliauto triukšmo ir tiesioginio, ir visomis kitomis prasmėmis, nuo kurio puikiausiai galima apsaugoti ir kitais būdais, bet visgi, klajojant

po girtas, galiu ne tik nesi saugoti, bet ir išlošti truputėlių vietos savo sąmonėje reikalingiems dalykams, minties apie saugojimosi nebuvo sėkaita.

V. J.: — Zinau, kad ne taip seniai buvo noras tapti profesionaliu medžiotoju. Kodėl atsiasei šio tikslas ir pasirinkai tikra tam priešingybę: taipai eiguliu?

V. R.: — Eiguliu tapau ne todėl, kad netapau medžiotoju, o medžiotoju kursus lankiau tam, kad galėčiau susidaryti pilna supratimą apie pačią medžioklę ir medžiotojų psychologiją, su kuriais reikės susikitti saugant rezervatą. Iš pašaukimu dirbančių eigulys ir profesionalus medžiotojas — tai nesuderinami dalykai. Tuo vėl mesenai įsitikinai, bendraudamas su briedžiu, kurį rytojais diena medžiotojai nušovė. Medžiotojas — silpno sąmoningumo žmogus, savo silpnumas ir tariama jėga realizuojantis kitų gyvybės saskaitą, jaučiant tame aistą, pasitenkinimą, materialinę naudą, pasididžiavimą turimą amuniciją, pasipuikavimą trofėjais ir panašiai.

Žmogus neturi neišės nai-kinti jokios gyvybės formos. Vien dėl prakilnus savo vardo „žmogus“ privalo tame susivokti ir palaipsniui siekti šito tikslą.

V. J.: — I ANP direkciją atėjo laiškas iš Ignalinos „Medeinos“ klubo. Trumpai reziumuojant jų laiškų: Jie Tave kaltina žmogaus orumo įžeidimui, nes Tu saugai rezervatą su šunimi. Ką atsakyti?

V. R.: — Kaltinimą laikau neteisingu, nes savo orumą gerbiantis žmogus nesibraus i saugomą teritoriją ir net tokijų minčių „apie žmogaus orumo įžeidimus“ jam neiški. Sąmoningai pažeidinėdam žamigos augos taisyklęs, nesuprantą, kad būtent tuo pažeidžia savo orumą ir užuot paméginę tai suprasti, rašo nesąmoningus laiškus, supersdami savo kaltę mano šuniui.

V. J.: — Gamta. Kas ji Tavo akimis?

V. R.: — Gamta mano akimis žvelgiant — didelė girta su stauru ir placių, ilgų ir trumpų, bekylančiu jaunalį ir besileidžiančiu į duobę takelių kapiliarais. Vieni žmonės leidžiasi klystkeliu duobėn, antri ilgai užtrunka vieno ir to paties takelio

vingyje teikiančiam malonumus, treči trumpam stabtelių takelių kryžkelėse ir vėl be atilsio keliaunā kalnų takeliais, kurie palaipsniu artejant prie girtos krašto tampa vis platesni ir šviesesni. Tuomet prarege stipresnė šviesa dar labiau veržiasi į ją, kol visiškai išeina iš girtos arba iš gamtos pasauly į daugybę kartų šviesesni pasauly. Gamta, tai mūsų praeitis, dabartis ir ateitis, už kurios laiko savokų nebėliai.

V. J.: — Kokius teigiamus ir neigiamus pokyčius matai ANP direkcijos veikloje?

V. R.: — Tik prieš metus atvykau dirbtį į ANP. Nežinau ankstesnės parko būklę, todėl nusakyti pokyčius direkcijos veikloje negaliu. Tačiau stebédamas dabartinę veiklą matau, kad kol kas ūkinis parkas nustelbia kultūrinį. Liudna, kad darbininkai, traktoriais išvilkdamai mišką, daužo ir žaloja augančius medžius, drasko miško paklotę, jau nekalbant apie numestas nuorūkas ir cigarečių pakelius, popierius ir plastmasinius maišelius, paliekamus po paprietavimo. Ar tai suderinama su nacionalinio parko statusu? Darbininkų kultūra turėtų rūpintis girtininkai ir miškininkai, bet įsitikinau, kad pastarieji nuo darbininkų skirtis tik užimama kėde, bet jokiui būdu ne vidine kultūra, jau nekalbant apie dvasingumą. Ju galvos užkūmėjos kietmetriais, o laisvalaiski skirtinės medžioklės

Medžioklėms bė kliucių skirtinas transportas, o kultūrinio gyvenimo poreikiams, kad ir šio leidinuko reikalams, atsakoma „Neturime benzino“. Taigi ūkis nustebia kultūrą.

V. J.: — Vienas iš Tavo gyvenimo hobii — auginti šunis. Papasakok plačiau apie tai.

V. R.: — Taip, šunis myli. Augintu keturis Kaukazo aviganus. Sunys padeda saugant rezervatą, kuomet tenka susidurti su žmonėmis, kurie užrašu ir žodžiu nesupranta, padeda sulaikeiant brakonierius. Sios veislės sunys yra nereiklus gyvenimo sąlygoms ir mäistui, nebijo šalčio, yra ištvermingi, stiprus, nepasitiki svetimais, iš prigimties pikti. Jie ant nugaros pérneša nesulius iki 20 kg tokiomis vietojėmis, kur arkliai neprasi brautų, be to, arklius reikia saugoti nuo vilkų. Kaukazo aviganai ir patys apsigins, ir taves bėdoje nepaliks. Su nuo senovės yra laikomas geriausiu žmogaus draugu. Daug laiko praleidžiu su šunimis Kartais, kai ilgai keliauju girtomis ir pritrūksta bendradamas su žmonėmis, tai bent su savo įstikimais draugais galu pabendrauti. Kaukazo aviganas, stipriausia intuicija išsaugojo šuo, bendraudamas su jais, geriau suprantu save, kaip sakoma, gerai, kai šuo yra tavo draugas ir blogai, kai draugas pavirsta šunimi.

(Nukelta į 17 psl.)

Gamta — mūsų praeitis, dabartis ir ateitis

(Atkelta iš 16 ps.)

V. J. — Žmogaus gyvenimas susidea iš mažesnių ar didesnių tikslų, kurie visgi veda į vienintelį, pagrindinį. Ar jau pasiekė savo pagrindinį tikslą?

V. R. — Mano tikslas —

dvasinis tobulejimas, kurio ribas suvokti neįmanoma. Gyvenu pagal savo Mokytojo Porfirijaus Kornilejevičiaus Ivanovo evoliucinę sistemą. Šiam gyvenimo būdui nacionaliniai parke yra visos salygos. Gyvenimo būdas nesikerta su eigulio dar-

bu. Vienas antrą tik papildo. Džiaugiuosi tai suderinės.

V. J. — Yra pasiūlymai, projektai praplēsti Ažvinčių sengirės rezervatą. Kaip Tu j j tai žiūri?

V. R. — Esant nepakankamam žmonių sąmoningumui ir kultūrai, esame priversti

praplēsti Ažvinčių sengirės rezervatą. Kaip tai bus įgyvendinta, pamatyti, bet veikti reikia jau dabar ir teisingiausia išeitlis — asmeninis pavyzdys.

Petro BILKIO nuotraukoje: eigulys Vitalis Rumša.

Gediminas RUTKAUSKAS

Namas laike ir dabartyje

(Tėsinys. Pradžia Nr. 1,
1991 m.)

Ilgus šimtmečius iki antrojo pasaulinio karo vyko lyg ir natūrali vidinė kultūros genėzė: materialaus ir nematerialaus meno formų, gyvuojančių tarpusavio harmonijai. Vėliau, t. y. dar ne taip seniai, dažnos pasakos ir padavimai pasitraukė iš gyvojo gyvenimo, o materialius tos kultūros palikimas iргi liko aplieistas. Priežastis gana paprasta — harmonijos pažeidimas. Emėburgzti traktoriai, emė rusiškai keiktis, nustojom gyvavusios moralės ir vidinio stabilumo. Architektūrinės formos tuoju pat tai materializavo: pasipylė silikatiniai statiniai, nustojom rūpintis, kaip sodybą papuošt šventu medžiu ar ją sutvarkytį, — įkvėpti dvasią. Apleidė dvasine-kultūrinę patirtį, stojom į netvarkos kelią. O šiandien — dygsta statiniai kaip grybai, kaip visokiai mūsų pažeistos dvasios šungrybiai — lyg dėžės, lyg tvirtovės, lyg kažkokiu kosmopolitiniu kultūru-

trupiniu lipdiniai. Procesėlis, kurį įvardyti sunkoka, nors čia link drastiškai tarp pavadinčių „barakizaciją“. Mūsų įkalintoms ir nusilpusioms dvasioms gal ir geras tokis gyvenamuji būstų pavadinimas, juolab, kad ši tendencija dar tik įsibėgėja — privatizacija leis reikštis visiems ir laisvali! O kaip reikštis?! Reitas kuris pagalvos apie kultūrines menines reikšmes ar net simbolius. Juk gyvullukui svarbu tik patogumas, o jei jis dar kiek pasipūtęs, tai reikia ir kaimyną užgožt, ir gaidiškai „pasirodyti“. Norisi iš šios supančios priebländos pamatyti ir toliau, pasiekt mintim ir viltim tą saulėtą rytą.

Pirmučiausias pagrindas statybai turėtu būti vidinis, net dvasinis subrendimas tam (ne tik būtinis poreikis). Juk tikra motina tam-pa motoris, kuri kūdikį myli dar prieš ji pradedant. Juk bet kokia architektūros, kaip materialios formas, dialektika, galime skaityti laikmečio (dieviškojo) matalis. Tai tarytum senovinis metodas, jis patikimas, nes atitinka Šventojo Rašto tiesą: „Kaip dideliami, taip ir mažame“.

Taigi dvasinė branda — perdėm subtilus ir reliatyvus matas, ir jis pilnaverčiai bemaž neįmanoma vi suotinės suirutės laikmečiui. Visad svarbu yra paprastesnės mūsų grubaus gyvenimo problemas: medžiagos, jų gavimas, jų kaina. Ir, kaip taisykli, namo gimimas atitinka pamatinuko — jis nesurištas dvasinialis (subtiliai-sialis) saitais su savo savininku, su aplinkuma, su gamta. Pilnavertei statybos organizacijai būtent šis atspirties taškas būtų bene

svarbiausias. Juk pirmiausia būsimasis šeimininkas — tėvas — turėtų mintyse ir valzduoteje pamatyti, koks turi būti jo kūrinys.

Ar tas namas bus didelis ir itaigus, kaip visa praėjusi epocha, ar nedidelis, jaukus — atspindintis šeimos dvasią ir talpinantis jos žemiskus poreikius kulkiai ir nuoširdžiai. Mintyse ir savo žmoniškame jautrumė (ar kūrybingume) dedame keturis ramesnius nuplautus ir šventus kertinius akmenis — tai lyg betarpiskas tėvo santykius priimant kūdikį. Kartu tai pradzia — atskaitos taškas begalinėj kosomeinėj erdvėj, gyvenimo simbolio ženklas. Ir viskas prasideda nuo sąmonės, nuo pirmojo žodžio.

Tačiau reikia tilkėjimu (subtiliuoju išsilavinimu) prieiti prie tokios statybos (kūrybos) sąmonės. Nes jei terupti, kiek kaňuoja pamatumą blokai ir kur juos gauti, namo statybos sąmonė īgauna tik grubias specialines, t. y. laike beverčias formas.

Paskui šventinamas kiekvienas būsto pamato kampus, apsaugomas nuo piktų dvasių apsigyvenimo ir užfiksuojamas Dievo matuose: laike, kosminėj erdvėj, tilkėjime. O tas neįmanoma, jei niekuo nebetikima ir neviltis téra santykių palydovas.

Slenkstis — akmuo, pakopa ar vieta, ženklinanti iėjimą į Tavo gyvenimo būstą. Tavo kosminę erdvę. Sis prieangis kiekvienam svečiui ar pakelėviui bus kviečiantis ir bylojančias apie šeimininką ženklas, sakanties nuoširdžiai „Gera diena“ ar „Tegu bus pagarbintas“. Nors daug dažniau išskaltai šiandien

„Ko nori?“ Taigi vėl dvasinė kultūra lemia materialiąją. Kodėl gi mes viisi virstame jautriais sugraudintais romantikais, matydami seną kryžių kie me, akmeninį numintą slenkstį, ar fantastiškai ir nesuprantamai dailiai drožinėtas duris ir grubiai kaltą tačiau šiltą ir sveikinančią durų rankeną? Kodėl jaučiame, išgyvename šiltos šviesos dvelksmą se name name ar sodyboje? O atsakymas žmonėse: statytojai kūrėjai mylėjo savo kūrinį, statė jį savo vaikams, savo svajonų ateicių, taikydamiesi jautriai prie gamtos, kaip mokédami ir suprasdami, ja papildydamiesi.

Ir visa tai buvo statoma savo rankomis ir meile.

Tokia naujopa dvasinė ir kūrybinė samprata norinčiam statyti, neapeliojama į absolutumą, nes netolygi sąmonė ir jautrumas. Tačiau privalome to mokyti iš senosios praeities, nes be šioto nepavykks kurti pilnavertės kultūros ateicių. Tai lyg psychologinis ir sąmonės pamatas statytojams. Pamatas platesniems ir gilesniems apmastyiams prieš statant. O apie statybos tradicijas, technologijas, kituose staipsniuose.

Naujeli metai visada vilioja viltimi į atsinaujinimą. Taigi nuosirdžiai liniku šlemet pradėti jo ieškoti. Ješkoti užmirštoje praeityje, užmirštoje mūsų kultūroje, — jis vienintelė mūsų Ateitis.

Ir Lietuvoje ir buvo tundra

Archeologijos ir geografijos mokslo žiniomis, pasuktinysis ledynas dabartinėje Lietuvos teritorijoje émė tirpti prieš 14 tūkst. metų, o galutinali pasitraukė prieš 12—11 tūkst. metų. Dar keletą šimtmeciu pas mus plytėjo ledynų tirpimo vandenų ežerai. Vanduo užpildė daubas, klonius, išryškėjo kalvotas reljefas. Nors klimatis buvo arktinis, émė plisti naujoji augalija, vietoj ankstesnių, kurių ledynai visai sunaikino. Augalios formavimosi procesas buvo sudetingas, nes šiltesnį periodą klimatas kaitalojosi su žymiais atšalimais. Tai-gi augalai „keliaavo“ iš pietų šiaurės link labai létai, priklausomai nuo galimybų išsivirtinti naujose vietose. Atsilisius žemės plotus

visur lydėjo augalai. Seklesnieji ežerai dėl eutrofizacijos procesų virto pelkėmis. Nuo ledynmečio epochos, aišku, labai pasikeitė mūsų augalija, tačiau kai kurie jos atstovai sugebėjo išlikti iki mūsų dienų. Geriausios vietas, kuriose jie rado prieglobštį — tai pelkės. Senovinės floros palikuonys vadintami reliktais (lotyniškai relictum reiškia „liekaną“). Aišku, tai menki buvusių augalių likučiai, todėl dauguma reliktinių augalų yra reti arba apyrečiai. Nacionaliniame parke tokiai senovinių tundrų palikuoniu rasta apie 20 rūšių. Gervėčiu pelkėje rasime laplandinę karklą, o ezeruose — keletą viksvų ir plūdzilių rūsių. Plunksnalapė, pavyzdžiu, viena pirmųjų

apsigyveno naujausiouose ezeruose. Gal nedaugelis žino, kad tokia Lietuvos floros retenybė kaip ezerinė lobelija iргi viena iš anksčiausiai pasirodžiusių augalų. Ligi šiol parke, Švenčioniu, Zarasų rajonu ezeruose išliko didysis plukenis, šakotoji ratainytė — jie jau turi 10—9 tūkst. metų istoriją. Vėliau klimatas dar labiau keitėsi — mažejo krituliu, sausėjo dirvožemai, šilo orai. Todėl išigalejo nauji miškai su savo augmenija. Iš šio laikotarpio mes turime 3 retujų augalų rūsių: šiaurinę linę, juodadantę kulkšnę, penkialapi dobilą. Beje, pats įdomumas — tai, kad šis dobilas ne šiaurės platumų, o pietų reliktas. Tai ne tundrų, o kažkada buvusių stepių augalios liekanai. Žymiai jaunesni, bet vis dėltu prieš 4 tūkst. metų į dabartinę Lietuvą atkeliaavo rüteniai, meškinis česnakas, daug viksvų rūsių, žirniai lapis vikis ir kt. Jie dabar retai matomi arba auga „plantacijomis“ tam tikrose vietose, pavyzdžiu, rütenių gausu tik prie Tauragnų ežero. Pole-dynmečio floros liekanai yra ir kai kurių rūsių krūmaliapės, spanguolės, galliai. Pažiūrekime iš arčiau bent dvi reliktų rūsių.

BERŽAS KERUZIS. (*Betula nana*). Jau vien tuo įdomus, kad, būdamas tikru tikriausiu beržu — vyr krūmas, Lietuvoje auga tik 5 vietose. Labai palankiomis sąlygomis šis beržas išauga iki 100—120 cm, o normaliai apie 50 cm aukščio. Jis auga Labanoro ir Minčios giriose. Cia, nacionaliniame parke, jis yra tik vienoje vietoje, bet gana vešus. Tačiau jėjus i-

beržyną iškyla pavojus... sumindytų retenybes. Beržai čia lygūs gallių ir girtuoklių krūmeliams. Kartu su jais apskabinę ir gyvena. Beržui keružui čia gerai: kimininėje pelkėje létai išyla durpingas žemės sūloksnis ir per vasarą beržo šaknys junta šiaurietišką vėsa. Jį lengva atpažinti iš lapų, mažycią, apvalus, neturi smailių viršunių. Sakelius spalva — tamšiai ruda.

BEREINIS DURPYNIS. (*Chamaedaphne calyculata*). Net Lietuvos mastu bereinis yra apyretis, o parke žinome vos 2 vietas. Didžiausia jo augimvietė — Krakežerių pelkutėje. Bereinis — amžinai žalias ir gyvas tundros krūmoksnis. Užsninėja ji su lapais. Lapai neuždengti sniegui, nuo šalčio pajuduoja, nusvyra ir, atrodo, sudžiusta. Taip atsitinka todėl, kad veiklios augalo medžiagos iš lapų suteka į šaknis. Bet per vasarą „nudžiūvę“ lapai išsitiesia, nusidažo puikia žalia spalva. Stai koks keistas prisitaikymas be pavojaus... iškesti žiemą, net lapų numesti nereikia. Bereinis puikiai žydi. Balandžio pabaigoje negyvose pelkėse nubačia bereinio žiedų katilėliai. Jie išrikiuti eliute ant nulininkų šakelių. Gražus bereinis! Jo aromatą užodžia atšile po žemos įmygio vabzdžiai, suranda nektaro. Tačiau jo stiebų sultys nuodingos. Tieki bereiniui, tiek keružui beržui — aplie 12 tūkstančių metų mūsų žemėje. Pažinkime šias raistų įdomybes, bet nelaužykime ir neprojektuokime pelkų sausinimo.

Bronius SABLEVICIUS
Vyr. mokslo bendradarbis

MŪSŲ PAMINKLAI

Kaltanėnų bažnyčia

Kaltanėnų bažnyčios istorija glaudžiai susijusi su Kaltanėnuose buvusio pranciškonų vienuolyno ir špitolės istorija.

Zinoma, kad 1633 m. Lydos teisėjas J. Narbutas, tuo met valdes Kaltanėnų dvarą, suteikė pranciškonims privilegiją steigti bažnyčią, vienuolyną ir špitolę. Jau 1627 m. būsimai bažnyčiai buvo paskirta žemės. Bažnyčia su vienuolynu greičiausiai buvo pastatyta 1633 m. Abudu pastatai buvo šiauriniame Kaltanėnų pakraštyje.

1654—1667 m. didžiosios rusų invazijos ar kitų karų metu bažnyčia sudegė. Ji buvo atstatyta tik 1696 m. Iš 1699 m. juridinio akto matyti, kad buvo sukeista bažnytinė žemė ir išplėstos vienuolyno nuosavybės. 1740—1767 m. laikotarpiu pastatyta nauja medinė bažnyčia ir aštuoniakampė varpinė, 1740 ar 1746 m. pastatytas naujas vienuolynas ar remontojamas senasis. 1772 m. pastatytas naujas dviaukštis vienuolyno pastatas.

Iš 1804 m. aprašymo matyti, kad vienuolyno pastatas buvo mūrinis, netinkuotas. Jame gyveno 6 vienuolių, 2 tarnai, buvo 2 mokytojai, špitolėje gyveno 7 elgetos. Iš 1830 m. vyskupo vizitacijos akto matyti, kad bažnyčia buvo pušinių rastų, su dvieju bokšteliu ant stogo, 18x30 uoleklių. Prie bažnyčios buvo nesenai statyta triaukštė varpinė, iš senos šventoriaus tvoros ėjo vartai į miestelį. 1820 m. kapinėse pastatytu medinė koplyčia. 1792 m. pastatytas namas mokyklai, kuris išsilaike ligi 1820 m.

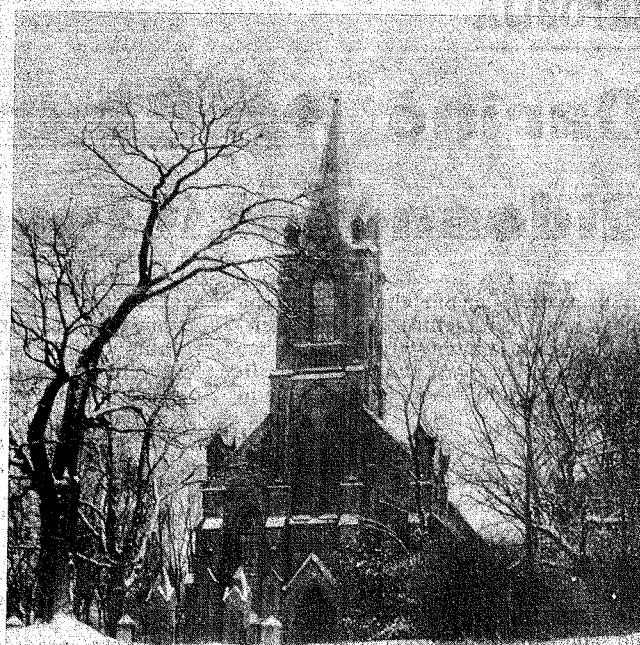
1832 m. carinė rusų valdžia panaikino pranciškonų vienuolyną, o mokyklą uždarė. Buvo mėginta vienuolyno pastatus pritaikyti kareivinių reikalams, bet, rodosi, jie atiteko parapijai. 1849 m. perstatyta senoji medinė bažnyčia.

1859 m. vienuolyno pastatas buvo be stogo, buvo griaunamas, o jo medžiaga gabenama į Švenčionės gimnazijos statybos reikalams. Jau visai sugriauto vienuolyno pastatai 1863 m. Švenčionės gimnazijos statybos komitetas perdavė Kaltanėnų parapijai. Nugriovus vienuolyną, miestelio vaizdas labai sumenkėjo.

Jau nebesanti medinė bažnyčia, statyta 1740—1767 m. tarpe, buvo tradicinės formos. Pailgo plano 12x19 m pastatas turėjo trikampį frontoną be bokštų, tik po mažą bokštelių kraigo galuose. Virs didžiųjų durų švietė dviejų didelių langų porą, o frontono centre matėsi žvaigždė. Toji medinė bažnytėlė, kaip pastebi arch. Alg. Miškinis, buvo gana būdinga Rytų Lietuvai. Panašios buvo Kačergiškėje, Vievyje, Semeliškėse. Greta stovėjo trijų tarpsnių medinė varpinė, statyta XIX a. pradžioje. Šventoriaus tvora buvo suresta iš gulscių sienojų. Vartai turėjo medinį antvertą. 1904 metais pastatytu medinė klebonija.

1909—1910 m. pastatytu plytinė bažnyčia yra pseudogotikinė.

Kaltanėnų bažnyčia jdomi tuo, kad jos statybos reikals buvo panaudota šiek tiek senojo vienuolyno plytų ir iš senosios medinės baž-

nycios iš naujaugiai buvo perkelti rokoko stiliaus mediniai altoriai, o senosios bažnyčios medžiaga panaudota parapijinų namų statybai (XIX a.). Sie altoriai (XVIII a.) ir šilkinės dalmatinikos pripažinti vietinės reikšmės dailės paminklais.

Ilgesnį laiką Kaltanėnuose erengingai dirbo veiklūs lietuvių kunigai: Aleksandras Burba, bažnyčia pastatė Mykolas Meštikis, Nikodemas Vaišutis ir kiti. Apie kūn. M. Meštikį „Žinyčia“ (Nr. 3, 1900 m.) rašė: „Parapija lietuviška, prie klebono Aglinsko bažnyčioje viskas buvo lenkiškai, bet dabartinis klebonas godotinas Meštikis Mykolas, tikras kunigas, užlaiķas šv. Bažnyčios įstatymus, lietuviams jau lietuviškai tar-

nauja. Viešpatie, tik prialgink, jo amžiu, duoki, jam sveikatą, idant ko ilgiausiai mums lėrnautų!“

Ne mažiau atlietuviniant Kaltanėnų parapiją, pasidarė ir kiti kunigai. Lenkiškosios okupacijos metu kūn. Aleksandras Mikaila kalintas Lukšiškėje, kalėjime, o vėliau nubaustas savo dvasinės vyresnybės. Kun. Uogintas ištrentas, kun. N. Vaišutis smarkiai persekiotas, baustas, Kalinta ir daugybė paprastų kaimiečių, bausti piniginėmis baumėmis, tremti. Ypač persekioti prie bažnyčios veiklos sv. Kazimiero draugijos nariai.

Pokario metais Kaltanėnuose kuri laiką dirbo iš Sibiro tremties sugrįžęs kūn. Norbertas Skurkis, marijanas (gim. 1904 m. Daugalių vls.), daugelio religinio turinio knygų bei straipsnių autorius. Cia jis 1974 m. mirė ir buvo palaidotas šventoriuje.

Kaltanėnų parapijos kapinėse taip pat yra palaidotas kūn. Jonas Burba (1853—1915), žinomas švietėjas, lietuvių tautosakos rinkėjas, daug pasidarbavęs atlietuviant aplenkėjusią Tverečiaus parapiją.

(Iš Broniaus Kvilkio knygos „Lietuvos bažnyčios“ ir Algimanto Miškinio rašinio „Kaltanėnai“.)

PADAVIMAI. SAKMĖS. PASAKOJIMAI.

SAKMĖ

Nu, išeina, vienas panas buva. Naknys takas — ir pavarde da neužmiršau. Ir anas degtinėj sudege. Jį palaidėja. Nu ir pa padalidojimą beveik kas naktį anas ataina, tai sumuša lėkštės, puodus ir vėl nér. Nu ir dauža šiteip, dauža. Tai tadu pamakė juos: „Atkaskit duobi, nupjaukite galvų ir galan nustumkit, kad rankam nepasiektų galvas“. Teip ir padaré. Atkasé duobi, atidaré grabų, nukirtą galvų, nu ir kaip saké, nustumé galan kajų, kad nepasiektų ir daugiau nesibaladatų. Pa ta vėl užkasé. Ir daugiau neateidava, ir niekas nemušdava nei lėkščių, nei puodų.

Paulina Blažūnienė. Ažvinčių kaimas, 1991 m.

SAKMĖ

Eina Dievas keliu, ir žūri: senelis tveria tvorą iš šiaudų. Dievas ir klausia: „Tai kodel tu iš šiaudų tvorą tveri?“ „Tai kam man — sako, — geresnės reikia tvoros, jei aš rytoj mirsiu“ Eidadamas Dievas pagalvojo: „Cia tai blogai“. Eina toliau, žūri, kitas tveria tvorą, medinę. „Kaimyne, kam tu tveri medinę tvorą?“ „Aš dar trejus metus gyvensiu. Aš dar šią tvorą sunėšiosiu“, — atsakė žmogus. Tada Dievas tarė: „Tai irgi negerai. Reikia dabar padaryti taip, kad žmogus nežinotų, kada jis mirs. Turi stengtis dirbtį iki paskutinės valandos“. Kaip tarė Dievas, taip ir padarė. Dabar žmogus nežino, kada jis mirs.

Vladišlava Jankūnienė. Svedriškės kaimas, 1991 m. (Užraše Kraštotyros ekspedicijos dalyviai)

P. Bilkio nuotr.

istorija

Carinė Rusija įrgi norėjo didesnės Lietuvos

Susipažinus su oficialia JAV vyriausybės nuomone Lietuvos valstybės siejiniu klausimu, naudinga susipažinti su tuo laikino Lietuvos okupanto, caristinės Rusijos, nuomone būsimos Lietuvos reikalui.

Tuo klausimu pulk. J. Vėgėlis „Karrio“ žurnale 1962 m. 7 Istorijos vertytuose Rytų Lietuvos šaly, rašo:

„Sventėmis i Smolenską buvo atvykęs iš Petrogrado Lietuvių Karių Centrinio Komiteto pirminkas A. Zilinskas. Apsigyveno Lietuvių pulkų tvėrimo komisijos štabe. Jis vizitavo Vakarų fronto vadą. Lankė plk. J. Kubilių ir kitus karius pulke.

Dar prieš Kalėdų šventes A. Zilinskas vyko iš Petrogrado į Rusijos Vyriausijo Karo Vado būstine Mogiliove. Buvau išsauktas ir aš ir dalyvavau su juo kaip lietuvių pulkų tvėrimo komisijos narys. Grudžio 21 dieną buvome priimti Vyr. Karo Vado praporšiko Krylenko (kom.). Lietuvių pulkų tvėrimo reikalui jis pripate, bet išpėjo, kad po dviejų-trių mėnesių pulkai būtų pasiruošę vykti į frontą prieš rusų nacionalistus kontrrevolucionierius.

Didžiausiose (1914—1917 metų) Vyr. Karo Vado būstinių rūmų patalpose jau buvo betvarkė. Bylos, raštai, žemėlapių mėtėsi atdarose spinose, staluose ir net ant grindų. Buvusioje Jo Didenybės Caro asmeninėje kanceliarijoje buvo pastebėta svarbių byly. Kanceliarijos viršininkui leidus, pradėjome bylas apžiūrėti. Zilinskas užtkino didelę byla — „Dielo autonominį zapadnyn oblastių Imperiją“. Tos bylos penkiose dalyse buvo daugybė raštų, istorinių davinų, žemėlapių išrašų ir tautybių delegacijų prašymų. Visa tai lietė Suomiją, Estiją, Latviją, Lietuvą ir Lenkiją. Lietuviškje bylos dalyje buvo Vilniaus, Kauno, Lydos, Gardino, Suvalkų, Brastlaukės ir kt. lietuvių prašymai. Idomu, kad rytinė Lietuvos rusiškoji dalis, gudiškoji, buvo įtraukta į Lietuvos sienas. Matomai, daugumoje naudota istorinės sutartys. Atrodo, 1916 metais caras dar tikėjosi nugalėti vokiečius ir manė teseti pažadą, kurį skelbė Rusijos Vakarų tautoms, kara su vokiečiais, pradedant 1914 metais.

Lietuvos reikalą apibūdinant, ten buvo pasakyta: — „Lietuva išskiriamai iš būvusių istorinės Lietuvos—

Lenkijos valstybių unijos... Rubežiai būvusiai Lietuvių, būsimai Lietuvos autonominei sričiai, juridiniai imant, turėtū priklausyti senieji, t. y. 1667 m. Andrusavos sutartimi nustatytai (1772 metais panaikinti), prileidžiant, vienok, jog tikslina palikti Rusijos žemų plote šešetą rytinių būvusių Lietuvos apskričių, kurie jau žymiai yra apgyvendinti rusų žmonėmis.“

Andrusavos (Andrusavos) taika parašyta 1667 I 30 tarp Lietuvos—Lenkijos iš vienos pusės, ir Maskvos iš antros pusės, baigiant trylikos metų karą, pradėtą 1654 m. Maskva turėjo grąžinti Lietuvai Polocką, Vitebską ir kt., sumokėti 200 000 rublių Lietuvai—Lenkija įrgi padare nuolaidų, tesiiekė Dniepro upę. Sutartis 1686 VI 18 patvirtinta „amžinaja taika“, bet ji galiojo iki pradėtų Lietuvos—Lenkijos padalinimų 1772 m. (Andrusava — nedidelė vietovė prie Mstislavo. — Alg. G.)

Si byla, kaip matosi iš užrašų, buvo sudaryta 1916 metais, kovai su vokiečiais besišenant. Ją sudarė gen. Potapenka vadovaujama speciali komisija būsimu autonominiai sričių siejimams nustatyti. Šios bylos lietuviška dalimi mes tiek susidomėjome, kad net surizikavome atsargiai ją „nusavinti“ ir nusigabentį i Petrogradą Skaitėme, kad viskas čia žus 1918 m. vasario mén. V. Natkus (Petrograde tuomet spausdinto laikraščio „Laisvas žodis“ redaktorius) minimą bylą nubageno į Valką. Lietuvai liečiančiu reikalui aš kai ką buvau nusirašeš. Jau vėliau Valke mus paėmė į nelaisvę vokiečiai. Bet, prieš pasiduodant, mes spėjome bylą, daug kitų raštų iš XII armijos lietuvių komiteto ir savo ginklus, gerai paslepęti pažystamo esto mūriname name ant aukšto.

Laikas bėgo. Ejo kovos už Lietuvos nepriklausomybę... 1920 m. parašyta Maskvoje Lietuvos sienų sutartis su komunistine Rusija... Ir tik vėliau, VI. Natkus būdamas jau Lietuvos atstovu Rygoje, nuvykęs į Valką, surado minimą bylą... Sutiktas 1944 metų pavasarį Kaune, jo paskutinėmis laisvės dienomis, prisiminus kalboje tą bylą, jis sakė, kad ją turi saugiai paslepęs savo apylinkėje ir tikisi, kad greitai ateis laikas ją vis tik panaudoti... Bet jis nebesulaukė to...

1918 metų sausio mėnuo buvo labai gyvas Smolenske. Pulku tvėrimo komisijos štabas įtemptai dirbo. Buvo susirašinėjama su rusų štabais, su štabais besikuriančių tautinių dalinių kaip ukrainiečių, latvių, totorių, gruzinų ir kt. Lenkijos generolo Dovbor-Musnickio suformuotuose lenkų daliniuose buvo nemaža lietuvių, kuriuos prašeme išleisti į Smolenską. Generolas iš pradžių buvo labai prieplankus lietuviams. I Smolenską suplaukė iš rytų fronto dalijų virš 3 000 lietuvių karių. Plk. J. Kubilius jau turėjo visą pulką. Dalis karių net buvo pasiusta į Vitebską (Vytėnus), kur tvarkėsi ir net valdė visą miestą. Ten pirmasis lietuvių pulkas, kuriam vadovavo karin. Juozapavičius, kartą apgynės nuo tūkstantinės plėšikų gaujos Vitebske tebestovinčią, dar Lietuvos kunigaikščio Vytauto statytą, bažnyčią-soborą.

Rusų istorija ir geografija paleiė šiek tiek į Lietuvą, kuri tada vadinosi Sievero-Zapadny kraj ir apėmė 6 gubernijas: Kauno, Vilniaus, Vitebsko, Gardino, Minsko ir Mogiliovo. Tokiose ribose Lietuvą pripažino Sovietų Rusija ir 1920 m. Maskvoje parašė taikos sutartį.

Praktiškai Lietuva valdė gerokai mažiau, nes Lenkija buvo okupavusi Vilniaus kraštą su sostine Vilniumi. Lietuva kiek padidėjo. 1923 m. sausio 15 d., kai dalis Mažosios Lietuvos gyventojų sukilimo keliu prisijungė prie Lietuvos, jiems talkinant savanoriams iš Lietuvos.

Sovietų Rusija, okupavusi Lietuvą Antrojo Pasaulinio karo metu, privailejo Lietuvai grąžinti visas jų pasiraišytas žemes. Deja, ne tik negražino, bet jas išdalino gudams ir lenkams, o lietuvių taufai turinčias priklausyti prūsų žemes įrgi padalino. Šiaurinė dalij pasigrobė pati Sovietų Rusija, pietinė dalij atidavė Lenkijai laikinai administracijai.

(iš Algirdo Gustainio knygos „Tikroji Lietuva“, 1983 m.)

KRONIKA

1991 metų lapkričio 9-ąją dieną buvo perlaidoti dvieju Lietuvos partizanų — Vinco Gumausko ir Vinco Zilėno, kilusio iš Ginučių, bei dviejų nežinomų kovotojų palaikai. Žuvusiųjų palaikai buvo iškasti iš Saldutiškio kapinių ir nuvežti į Kirdeikių bažnyčią. Po to vėl nuvežti į amžino atilsio vietą Saldutiškio kapinėse. Šv. Mišias Kirdeikių bažnyčioje aukojo kunigas Juozas Ceberiokas. I perlaidojimą susirinko krašto apsaugos savanoriai, šauliai, Saldutiškio, Kirdeikių, Ginučių apylinkių žmonės, žuvusiųjų artimieji bei giminės.

P. Bilkio nuotr.

Vytautas JUODAGALVIS

Jis prakalbina medį

Teofilis Patiejūnas didžiąją savo gyvenimo dalį skiria menui: tapybai, muzikai, skulptūroms iš medžio. Tas pomėgis jau nuo vaikystės, tačiau rimta pradžia, pasak jo paties, buvusi kariuomenėje. Ten jam teko užsiimti kirpejo, batsiuvio, sienalinkraščio redaktoriu ir pagaliau dailininko profesijomis. Kirpeju ir batsiuviu buvo tik tada, kai to prireikdavo dalinio draugams. O štai dailininku... Tai jau buvo rimčiau.

Dauguma jaunesnių kartos žmonių dabar tvirtai jisčiukinė, kad kariuomenė — „laiko prastūmimas“, spjaudant saulėgrąžas į lubas. Teofilis savo laiku tokio „mados šauksmo“ nepriėmė. Kai tik atsirado daugiau laisvo laiko, jis iškart istojo neakivaizdiniu būdu mokytis į Maskvos piešimo ir tapybos liaudies universitetą. Ji užbaigės ir grįžęs iš kariuomenės, Teofilis dar nebuvo nuspindės, kur konkretiai dirbsišas. Buvo įvairių pasiūlymų. Tačiau šio žmogaus gyvenimo

credo tada jau buvo aiškus: jei nori, kad tave gerbių kaip rimtą žmogų, tai reikia ir rimtą darbą daryt, iš širdies dirbt, o jei ne — belieka tik eik vogt. Vadovaudamas ši tresa, jis ir kreipėsi į Ignalinos kultūros skyrių. O tuo metu kultūros skyrius gavo rašą, kad organizuojami dailininkų apipavidalintojų kursai. Teofilis išvyko į juos. Sie kursai davė dar daugiau, negu mokymasis universitete. Po metų jis grįžo ir pradėjo dirbti Ignalinos kultūros namuose. Į Aukštaitijos nacionalinį parką Teofilis atėjo dirbt 1977 metų rudenį ir nuo to laiko, kaip jis pats išsireiškė, „pradėjau rimtai dirbt su medžiu“. Dauguma medžio skulptūrų, esančių senovinės būtininkystės muziejuje — jo minties ir rankų darbas. Bečių tai tik mažojo jo kūrybos aibergo dalis, kas gi suskaičiuos tuos suvenyrus, dovanėles, kryžius, koplytstulpis, skulptūras, puošiančius ne vieną kaimą ar sodybą. Jo kūrybos vaisių pilna ne tik Aukštaitijos nacionaliniame parke, bet ir visoje Lietuvoje. Apie jo dirbinius iš medžio galima daug papasakoti, tačiau geriausiu atveju tebūtume tiktais nevykuotais telepatais. Todėl apie tą sakralinį minties ir rankų derini pasakoja pats Teofilis Patiejūnas: „Nelaikau savo darbo kažin kokiui pašaukimu. Zmogus, jeigu vogt nemoki, reikia kažko tai rimtesnio grieblis. Mat gyvenimę taip jau suredyta, kad kiekvienas būtų į kažką tai linkęs. Pavyzdžiu: pasodink tu mane buhalterijon, tai kiek nori mokék, aš tau neišsėdēsiu. O dirbant, kad mėgtamiausią darbą, būna įvairių variacijų. Iššoksta dirbant kokia mintis, o kitą kartą tai kiek nori sédék — nieko. Kartais užeina kaip ir kažkoks tinginiavimas; nupaišęs eskių, pradedi galvoti, kad dar geresnė mintis ateis ir niekaip nepradedi darbo. Gyvenime nebūna visų laikų vienodai. Konkrečiai imant, medis man — medžiaga, kurios reikia vienam ar kitam sumanyti įgyvendinti. Atmetu iš jo, kas nereikalinga, ir palieku, kas reikalinga. Aš sitinka, kad eskizuose būna vienai, o medis savo parodo. Tai, žiūrėk, šaka pasitaiko, tai kita priežastis. Kartais paprasčiausiai padarai klaidą. Tada medis nurodo, kaip tą klaidą ištasyti, kur sustot, kur daugiau nuimti.“

Skulptūra lengviau sekasi, negu tapyba. Be to, matot, kaip jei muzikantas tik kartą per metus pagros, jis nebūs muzikantas. Visur reikia praktikos. Tad jei per metus vieną koki paveikslą nupiešiu, tai jis, aišku, gerai neišeina“.

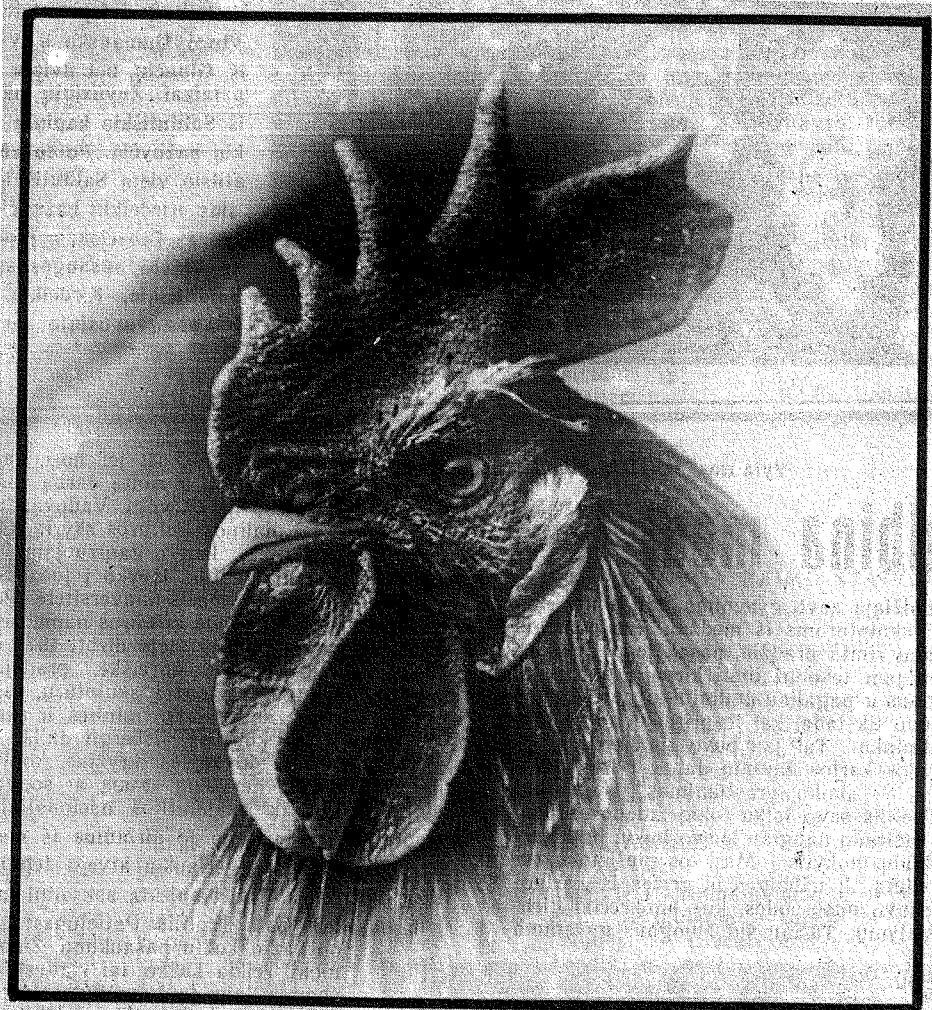
Taip kukišai ir paprastai Teofilis kalba, apie savo pašaukimą, polinkį menui.

Vasarį 11-ą Teofiliui Patiejūnui sukako penkiasdešimt metų. Žmogaus gyvenimo vidurdienis. Amžius, padabinės menininko galvą baltėjančiu šerkšnu. Ta proga linkime Teofiliui naujų kūrybinių minčių ir sakome ačiū Tau, žmogau, kuris prikeli gyvenimui drobę, prakalbini medį ir atveri žmonių širdis nuoširdumui.

Petro Bilkio nuotr.

MINTYS PRIE NUOTRAUKOS

GAIDYS KOKS BUVO RAUDONOS PLUNKSNOS SLYDO KAIP ŠILKAS, KARŪNA ŽERĖJO LYG TEKANTI SAULĖ. DALGENOS IŠRIESTOS RATU NET ŽEMĘ ŠLAVĖ, ŽALIU METALU SVIETĖ. GIEDOJO SKARDŽIAUSIAI, PO KIEMĄ ŽYGIAVO GRAZIAUSIAI.

...O NEBERA ŠITO GAIDŽIO. IR TAS JO KIEMAS UŽAUGĖS ŽOLĒMIS, BE JOKIO TAKO. NES NEBERA IR ŽMONIŲ. KIEMAS VIS DAR YRA, O ŽMONIŲ — NEBERA. SKAUDU IR LIŪDNA, IR BAISU. PRADEDI APIE GAIDI, O BAIGI ŽMONĖMIS. LĒTAI LĒTAI UŽGESO NAMAI.

GAIDYS KOKS BUVO, KOKS BUVO! PENTINUS KAIP PRINCAS NEŠIOJO...

Bronius ŠABLEVIČIUS
Autoriaus nuotr.

Tėsiame pasakojimą apie teisingą ir neteisingą žmogaus mitybą. Nuo jos priklauso kiekvieno mūsų sveikata. Ši karta pateikiame medicinos mokslų kandidatės Galinos Satalovos mintis. Mokslininkė jau 40 metų turi mitybą ir įrodė tokias mitybos klaidas, kurių mes net neįsivaizdavome.

Medicina ieško būdų, kaip sustabdyti chroniškų ligų plitimą. Tampa aišku, kad nėra geresnio būdo už žmonių mokymą gyventi sveikai. Kol šito nesuprasi, medicina tauri padėti negalėti! Mūsų organizmas sugeba prisitaikyti prie jam siūlomų sąlygų. Šiuo sąlygų pasekmas aš atlieku nuo 1950 metų ir dirbu ligi šiol. Man pavyko sukurti žmogaus organizmo sustiprinimo sistemą pačios gamtos jėgomis. Sistema sudaro teisinga, mityba, kvėpavimas, judėjimas, temperatūros reguliavimas ir psichologinis nusiteikimas. Priimta manysti, kad visas energijos išlaidas organizmas papildo, gaudamas maisto. Bėgome 100 metrų, išeikvojome tam tikrą kalorijų kiekį. Joms atstatyti belieka suvalgyti produktą, turintį tiek pat kalorijų, ir energija, atseit, atkurta. Tarytum maistas būtu lyg malkos, degančios krosnyje. Bet esmė ne kalorijose, o maisto biologinėje vertėje.

Ši sistema buvo patikrinta eksperimentuose. 1983 m. mano eksperimentus sekė SSRS Fizinių kultūros MTI mokslininkai. Tuokart buvo stebimi supermaratonuose bėgikai. Per 7 dienas vyrai bėgo 500 km., moterys — 250 km. Maratone dalyvavo 2 grupės: išsitréniravę bėgikai, kurie buvo kaip kontrolinė grupė, ir eksperimentinė grupė savanorių, šiaip niekad nesitreniravusių maratonų bėgimė. Tačiau savanoriai prieš maratoną buvo paruošti taip: vegetarinius maistas, autogeninė savijairogos treniruotė, kvėpavimo pratimai. Visa tai kartu sudarė organizmo sustiprinimą ir atnaujinimą. Mityba buvo griežta: vaisiai, daržovės, sulty, košės, virtos vandenynėje, pupelės, riešutai, paploteliai iš ruginių ir žolės miltų — viso tik 1200 kilokalorijų. O kontrolinė grupė (treniruoti bėgikai) valgė už atskiro stalo ir suvar todavo iš karto neu po 6000 kkal. Vyravo mėsiški patiekalai, sviestas, sūris, kisielius. Komisija abiejų grupių bėgikus griežta kontroliavo, svérė. Rezultatai buvo netikėti. Supermaratonė „vegetariški“ bėgikai buvo išvermingesni, jie žymiai mažiau neteko svorio, negu ta grupė, kuri gavo 5 kartus kalorinę maistą ir buvo treniruoti ilgiems nuotoliams. Savanorių bėgikų grupė sekancią dieną pasirodė išprastinėse.

Žmogaus ekologija

Bifšteksai, romšteksai, šniceliai, roštbišai, antrekotai, bešrogenai ir t. t. atejo į mūsų buitį. Užmiršome avininius kiselius, įvairiausiai paruoštas daržoves, gira su medum, duoną ant natūralaus raugo ir daugybę kitų gaminii, kurie kažkada maištino ir išsaugino stipruolius, karžygius ir didvyrius.

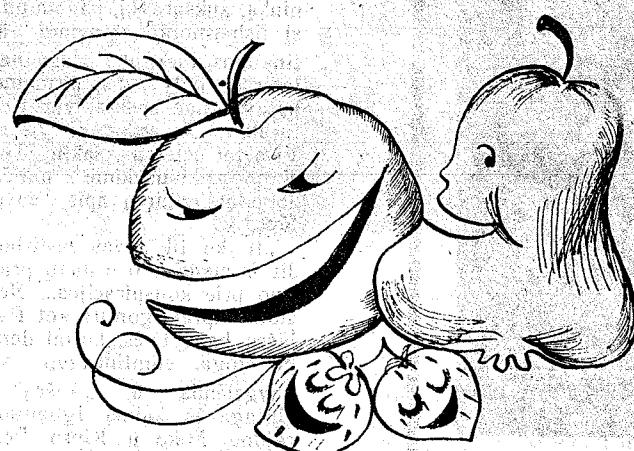
Mityba užtersta daugybę blogų įpročių. Baisiausias iš jų — iprotis iš karto valgyti nesuderinamus tarpusavyje produktaus. Druska, cukrus, dažai. Virškinimas užkrauna mas ir užteršiamas nebesuvirškinamais deriniais. Toks šakas ima kauptis ant kraujagyslių sienelių, tarp ląstelių, ląstelėse ir sutrikdo medžiagų normalią apykaitą. Iš to kyla dauguma mūsų ligų.

Daug kas bijo vegetariškų valgijų, ar nuo to nesusilpnės protas? Zinokime, kad vegetariai buvo Dž. Londonas, B. Sou, R. Rolašas, L. Tolstojojus ir kiti žymūs pasaulio žmonės. Aš pati jau 40 metų

nevalgau gyvulinį baltymų, bet mano atmintis tebéra aštri. Idėmiai triant gyvūnų fiziologijos palyginamuosius duomenis, matome, kad nėra jokių žmogaus kaip plėšrūno požymijų. Dar daugiau, per tuos ilgus tūkstančiamečius, kai žmogus eme vartoti mėsa, jo organizme neatsirado jokių pakitimų, panašių į plėšrūno savybes. Gamta užprogramavo kiekvienam gyvūnui mitybos ypatumus. Tigru — šviežia mėsa, briedžiu — drebulės žievė, arkliui — grūdai. O ar žmogui gamta skyrė maitintis mėsa? Bandymuose su sveikais žmonėmis visada pasirodo, kad geriausios mitybos sudėtinės dalys yra: vaisiai, uogos, daržovės, žolės, jv. seklos, riešutai, medus. Jei maistas šviežias, turi bioenergetinę vertę, tai pakankama valgyti 2 kartus per dieną.

Aš turėu būvusių pacientę — Svetlaną Grakstį, vėliai plaukais moteris pries keletą metų buvo prie mirties. Ji „nešiojosi“ širdies-kraujagyslių, skrandžio, plaučių ir odos ligas. Svetlana taip sirgo nuo vaikystės. Rūpestingas gydymas padėdavo trūmpam: ligos istorijos bloknotas vis labiau storėjo. Ją rašė daugybė daktarai. Jos ligų išvardijimas tapo toks ilgas, kad imi nebetikėti, jog toks žmogus iš viso gali būti gyvas. Onkologas pries operaciją atsiuntė pas mañę, kad

Jei sirgti nori, ...medicina nepadės

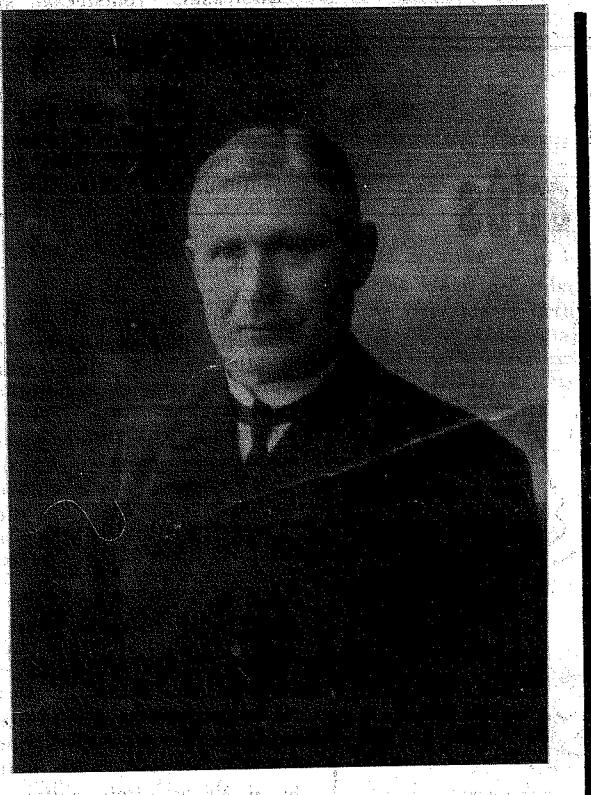
darbo vietoje, žmonės buvo darbingi, o kiti... Komisija nusprendė, kad šio eksperimento rezultatai unikalūs! Bandymas buvo pakartotas. Rezultatai — tie patys. Ši patyrimą (pasiekti ištakų sportinių rezultatų, mažinaudintis mažai kaloringu ir mažai balytingumu maistu) savo veikloje ėmė naudoti alpinistai, šiaip kalnų turistai, ir, aišku, supermaratonų bėgikai.

Manės ironiškai klausdavo: ar aš žinau, kad, vadovaudama šiemis mitybos ir energijos iškvojimo eksperimentams, „nusizengiu“ medžiagos ir energijos išsaugojimo dėsninių? Juk 1200 kilokalorijų reikia pagrindinei energijos apykaitai, o dar iš kur energija, kad vyktų papildoma organizmo veikla (pvz., ilgai bėgant)? Paaiškėjo, kad šioje teoriuje daug neatitinkamų praktikų. Faktai netelpa teorijos rėmuose. Paradoksas tame, kad ši teoriya daug metų plačiai išsiaknijusi mitybos praktikoje. Gi išlikrūjų mitybos racionalas neatitinka organizmo poreikių nei koibiškai, nei kiekybiškai. Tai — pagrindinė priežastis, dėl ko organizmas užsiteršia ir kyla ligos. Iš čia ir reikia ieškoti kelio į savo sveikatą.

Kaloringesios mitybos teorijos kūrėjai šaipėsi iš manės: net hitlerinių konklagerių ka-

sukurė specifinės mitybos tradicijos. Vokių teorijoje nuo seno garsėjo nutukusiai žmonėmis. Todėl jie sirgo, bet visiek apsivalgydavo. Vokiečių virtuvė turėjo itakos ir mums.

Strazdų kaimelio švyturiai

I. Skrydis j kalnus

„Nukeliavome negrįstais keiliais takeliais j kalnus...“
J. Strazdas-Jaunutis

I Aukštaitijos nacionalinio parko ribas Utenos rajone jėlna nedideis, gražus etnografinis Strazdų kaimas — mūsų architektūros paminklas, prigludęs prie pušynuose skendinčio Baluošo ežero. Su jvažiavimais iš galio kluonai, stačių dar XVIII amžiuje, dvigalės ir viengalės pirkios, narvelinio tipo tvartai,

Prof. K. Sešelgis ši kaima aprašo knygoje „Maži padriki kaimai“...

O štai viena iš likusių sodybų — žymų lietuvių šventėjų, kultūros veikėjų Kazimiero ir jo sūnaus Jono Strazdų gimtinė. Už kartinės tvoros nuskimbtais stogų galais pirkia, kluonas — medžiai apsupta sodyba. Sioje sodyboje tuož po valstiečių sukiliimo gime Kazimieras, o dar po dvidešimties metų ir šio sūnus Jonas. Kai Jonas ugterėjo iki pusbernėlio, vieną rūškaną, bet laimingą dieną jiedu su kuprinem ant pečių iškeliao pažliugusia keliute „j kalnus“, iš ten šviesos savo tėviškei parnštų.

Tai fauraus gyvenimo pa-

vyzdys tau, Lietuvos jauniame...

* * *

Jaunučio tėvas Kazimieras Strazdas 1864 10 06 Strazduose—1943 09 23 Kaune iš sūnaus Jono Strazdo Jaunučio prisiminimui. Tai unikalūs fragmentai apie jo tėvą Kazimierą Strazdą — kaimo daraktorių, kun. Gimžausko Silvestro bendradarbij, vargonininką, spaustuvininką, auksarankį, pagaminusį fisharmoniją, siuvimo ir tinklams mezgimo mašiną, laikrodį, dalyvavusį pirmame lietuviškame spektaklyje Keturakio „Amerika pirtyje“... Visa tai netelpa į sakini. Tačiau pasiklausykime paties Jono atsiminimui apie savo tėvą.

„Ir ko tik tėvas nedirbo! Jis ir mane nuo 6 metų pratino prie konspiracijos... Nešioti laiptais gontus ant Palūšės bažnytėlės, kuriai dengė stogą, siuntinėdavo skrygelėmis... ir „Aušra“ į Untagavės kaimą Ignalinos rajone, Miko ir Kipro Petrauskų uošviją — pas Rastenį... Po katekizacijos priedanga mokydavo pas save keliis berniukus skaityti ir rašyti, tuo būdu ir aš jau 6 metų mokėjau rašyti ir skaityti lietuviškai, lenkiškai ir rusiškai.

Turėdamas ganetinai laisvo laiko, dirbo komodas, šifonerkas (komodėles — A. G.) su veidrodžiais bei tualetes su juodo ažuolo bei raudonmedžio inkrustacijomis, ir viskas buvo poliruota — šarachu su spiritu, o aš ištisomis valandomis zuildavau tuos dirbinius kanapių aliejumi pavilgindamas (...) Pasigamino fisharmoniją ir mane ēmė mokyti muzikos... Pasigamino žmogaus aukščio sienos laikrodį su vienu svarsciumi, galiausia didžiule siuvamą mašiną — visų tų dirbinų rateliai buvo balto

kelvo, o danteliai išpjautysti rankiniai peiliukais, tik ašėlės būdavo daromos iš adatu ar vinučių.

1893 m. keliantis iš Palūšės į Vidiškes (apie 9 km atstumo) — užklupo didelis liečius, ir visi tevo „fabrikatai“ subrinko, suskilo, susikraipė ir žuvo, išskyrus vieną dalyką, kurį jis daug metų perdirbiėjo, tobulino ligi 1904 m. lapkričio 18 d. „Imperat. žuvininkų ir žvejų draugijos Vilniaus skyriuje“ visuotiniam narių susirinkimė po savo paskaltos apie ryčių Lietuvos žuvininkystė pademonstravo savo išradą, bet dar neužbalgtą tinklams megzti mašiną. Tuo išradimui susidomėjė dalyviai čia pat surinko 47 rb tos mašinos užbaigimui. (Ziur. „Liet. laikraštis“, Nr. 2, 20 psl.). Bet tame susirinkime buvęs vienas inžinerius akyliai išnagrindė modelį ir kol tėvas suskubo savo išradimą užpatentuoti, pasirodė, kad anas ponas truputį ankstiau suskubo tatai pardaryti...

Turėjo įsigiję trijų dalių „Rekodžielinik amator“, ir kojoje knygoje nebuvo! Ir visa tai tėvas pats išbandydavo. Ypatingai mėgo galvanoplastiką. Ir viskam užtekdavo laiko, net pramokti žydiškai rašyti ir skaityti (...). Jis ir jų aritmetikos skaičiavimus darydavo pirštų pagalba...

Mašinraščiu išlikusioje „Kazimiero Strazdo autobiografijoje“ kalbama apie jo „daraktoriavimą“, vargonininkavimą Vidiškėse, Kietaviškėse, Ceikiniuose, Palūšėje, apie lietuviškos spaudos platinimą, ryšius su kun. S. Gimžausku. Jo daraktoriystės pradžia — Lauksteniai (Ignalinos raj.). Kazimiero Strazdo autobiografiją patekime kitame „Ladakalnio“ numerelyje.

Nuotraukoje: Kazys Strazdas-Paukštėlis. Apie 1934 m.

Jei sirgti nori... medicina nepadės

(Atkelta iš 23 psl.)

sustiprinčiau ligonės bendra būklę. Emiaus gydymo savo patikrintais metodais, t. y. sveika mityba. Ivyko pirmas, galima sakyti, stebuklas: auglys, pilvo ertmėje ēmė mažėti, o po to ir operacija buvo neberekalinga! Po metų gydymosi pas mane, Svet-

lana taip sustiprėjo, jog nepabūgo vykti komandiruotėn į tropikų šalis. Tai svarbu, nes į tokias keliones sirgdamas neišvyksi. Taip Svetlana pavirto sveiku žmogumi, tačiau kas rytą turėdavo bėgioti, daryti mankštą ir pan. O maitinasi ypač „skurdžiai“ — tik 1000 kcal. per parą.

Aš myliu savo pacientę Svetlaną. Vadinu ją neribotų gamtos galimybų aukščiausiu iškūnūjimu.

Zmogus — gamtos dalis. Tai taip akivaizdu, kad net nebetikime. Deja, valdydamas galingą techniką, jis nebesuprantą savo ryšių su gamta. Todėl mokslo ir technikos pasiekimai dažnai žmogui kenkia: ardoma ne tik aplin-

ka, kurioje žmogus pats gyvena, bet ir organizmo vidaus tvarka. Sitokiu keliu ateina ligos.

Kaip sutvarkyti savo mietybą, kokių produktų nevalia valgyti kartu? Apie tai — kitame mūsų laikraščio numeryje.

(Iš „Priroda ir čelovek“ 1987)

Irenos SIMONIENĖS pieš.

KRAŠTOTYRA

Bronius KVIKLYS

TAURAGNAI

Už Stundžiu, išsinėrus iš miškelio bažnyčios bokštui ir geltonai varpinei, vieškelis pasiunta: nerimo ir dulkių verpetas aptvindę ir vežimus, ir pėsčiuosius... Pro Cidrono upelį pradundėjus, pakvimpą oras šviežais riestainiais ir skrudintom aguonom... — Stai ir Tauragnai! Ir atsidūsti žmogus, o ko atsidūsti — né nežinai...

(Iš Pulgio Andriušio raštų)

Tauragnų miestelis išsitaės ant kalno, prie šiaurės vakarinio Tauragno ežero ir su juo besijungiančio Labės ežerelio rytinio kranto, kalvotoje vietoje, į pietryčius nuo Utenos (16 km), Tauragnų ežeryno srityje. Tuojau į pietus, prie Labės ežero pietrytinio kranto, yra senas Tauragnų dvaras.

Tauragnų proistorė sena. Tai patvirtina gausūs archeologiniai radiniai, piliakalniai, senkapiai, padavimais apipinti akmeriys, siekių gal pirmuosius amžius prieš Kristą ar kiek vėlesnius.

Vietovės ydoras kildinamas iš tauro vardo. Matyt, šie žvyrės senovėje gyveno apylinkės miškuose (išnyko prieš 300—400 metų). Senoji dokumentuose sutinkama vardo forma Tauraginai; neretai dar mūsų laikais ją vartojo vietos gyventojai. Ji susidea iš dviejų žodžių: tauras ir ginti (varyti).

Istorija. Tauragnų pilis buvo iruošta rytuose nuo dabartinių Tauragnų (3,5 km). Ji stovėjusi ant aukšto Taurapilio kalno, pietiniame Tauragno krante. Atsiradusi lietuvių kovų su Livonijos ordinu laikais, o gal ir anksčiau. Buvusi medinė, sustiprinta žemės pylimais ir tvirta. Ilgai sekmingai gynusi šią Lietuvos dalį nuo kalavijuocių. Ypač sunkūs buvę Tauragnams 1330—1333 metai, kai ordinai nuosekliai ir žiaurai niokojo Ukmergės, Sašuolių, Dubingių apylinkes. Taigi Vytenio—Gedimino—Algirdo—Kęstučio (o gal ir Minidaugo) laikais Tauragnai buvo neeilinis Lietuvos punktas.

1387 11 17 D.L.K. Jogaila, steigdamas Vilniaus vyskupystę,

užraše jai bene geriausias Lietuvos žemes; tų metų užrašuo-se skaitome:

„Vilniaus vyskupystės sostą nutaréme ijkurti, apdovanoja-me amžinu ir neatšaukiamu dovanojimu tai bažnyčiai ir jos vyskupui, kuris tik bus, mūsų Tauragnų pilį su prie jos pri-einančia sritimi ir Labaoro ir Molėtų kaimais... mes duoda-me su visais atskirais kaimais, mokesčiais, nauda, pajamomis, vaisiais, pelnais, teisėmis, valdomis, laukais, pievomis,

lygumomis, ganyklomis, giromis, miškais, ažuolynais, krū-mais, šilais, krūmokšniais, žuvynais, pelkėmis, malūnais, van-denimis ir ju srovėmis, perkalais... žuklavimais ir su visu tuo, kas su jais susieta, nuomas pajamomis, visokais pel-nais ir priklausomybėmis, kurios tuo ar kitu būdu priklauso Tauragnų piliai... Visa tai duodame ta pačia teise ir valdymu, kuriomis tą Tauragną pilį... mes ir mūsų protėviai laikēme“ (K. Jablonskis Lietuvos istorijos šaltiniai, I T., V., 1955 m.).

Nuo to meto Tauragnų pilis ir dvaras priklauso Vilniaus vyskupams, kurie ji išlaikė net iki unijinės Lietuvos gyve-nimo pabaigos.

D.L.K. Jogailos rūpesčiu apie 1387 m. Tauragnuose pas-tatyta Romos Katalikų bažnyčia. Ji buvo viena iš septynių, atsiradusių Lietuvoje krikščionybės įvedimo metu, ir pati pirmoji šiaurės Lietuvos. Iš to galima spresti, kad ir Tauragnų vietovę buvo neeilinė. Nepavyko rasti žinių, kada ji su-nyko ir kada pastatyta. Težinoma, kad 1874 m. klebonas kun. Mazulevičius su parapijiečiais pastatydino naują medinę baž-nyčią.

1539 m. Tauragnų miestelis turėjo 13 karčemų (XVI a. pab. buvo 47, 1669 — 40 kiemu, 1775 — 28 dūmai), 1767 jam suteiktą turgaus ir prekymečių privilegiją.

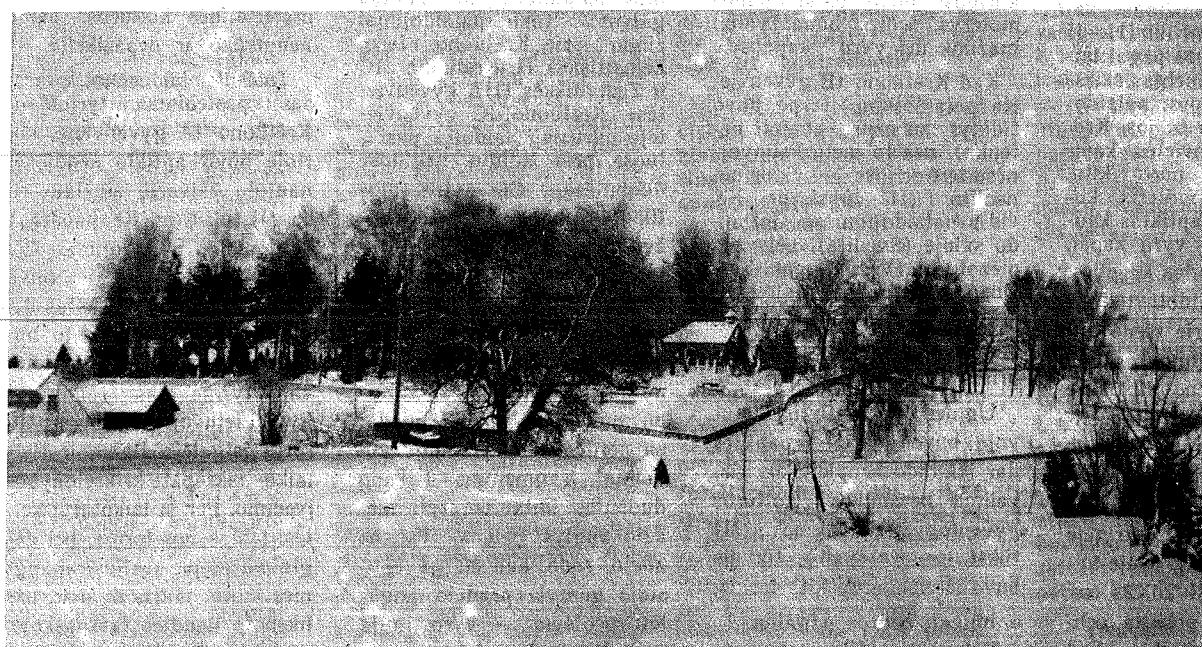
Carinės Rusijos laikais Tauragnų dvaras buvo nusavintas. XIXa. baudžiavos nebuvo lengva, ir valstiečiai buvo net su-kile. 1861 m. jėms malšinti buvo pasiūstas rusų raitelių es-kadronas. Dvaro savininkai grafa Puslovskiai (stambūs žem-valdžiai) Tauragnuose negyveno, dažniausiai Krakovoje. Pus-lovskiai turėjo daug dvarų rytinėje Lietuvoje ir Lenkijoje. Puslovskiui (Tauragnų dvarui) priklauso Tauragnų miestelio žemė su kaimyniniais ežerais; jis buvo daugelio palivarkų savininkas. Puslovskiu laikais (o gal anksčiau) Tauragnų dvare buvo iruoštas didelis alaus bravoras ir spirito varyk-la.

1885 m. Tauragnų dvarą (centras 400 ha) su jvairiais tur-tais, mišku ir ežerais nupirkо Karolis Gineitis, sumokėjės 21.000 rublių. Nuosavybę vėliau paveldėjo du jo sūnūs — Antanas ir Pranas. Tų nuosavybių dalis buvo parduota; vėliau čia įsikūrė du ūkiai, priklauso Gineličiams. Nuo šio laiko dvaras nebėtarnavo nutautinimui, kaip paprastai buvo Lietuvoje, bet, atvirkščiai, lietuvių tautinei kultūrai stiprinti: naujiųjų dvaro savininkai buvo tikri lietuvių patriotai, rėmė tautinį lietuvių judėjimą medžiagiškai bei morališkai ir patys i ji aktyviai įsijungdami.

Tauragnus paliebtė ir kiti istoriniai įvykiai, nes jie buvo prie vieno iš svarbesnių istorinės Lietuvos kelių. Juos gero-kai apnaikino švedai. 1812 m. birželio mėn. pabaigoje, pro-Tauragnus i Brėslauja Vitebsko link žygiau maršalo Néjaus vadovaujamas prancūzų armijos III korpusas. 1863 m. suki-limo bangą paliebtė ir Tauragnų apylinkes. Sukilius nepa-sisekus, rusai griebėsi represijų, émė kolonizuoti: i Tauragnų apylinkes buvo atkelta nemaža rusų senčių, kai kurie kaimai virto beveik išsisi „rusiškais“.

Néra žinių, kada Tauragnuose atsirado pirmoji mokykla, tačiau žinoma, kad ji jau buvo XVII amžiuje. 1781 m. ją

(Nukelta į 26 psl.)

PATRIJONIŲ KAPINĖS.
Petro Bitkio nuotrauka

TAURAGNIŲ KAPINĖS.

TAURAGNA

(Atkelta iš 25 psl.)

lankė 9 mokiniai (5 šlektos, 4 miestelėnai), 1782 m. — 26 (2 šlektos, 8 miestelėnai, 16 valstiečių), 1804 m. — 10, 1805—11, 1828 m. — 6 mokiniai. 1853 mokykla buvo atgaivinta, ją lankė 10 mokiniai. Po 1863 m. sukilimo buvo uždaryta, vėliau atnaujinta (rusiška mokykla). 1870 m. visame valsčiuje tebuvo viena Tauragnų pradžios mokykla, kurią lankė 2 mokiniai.

Tautinis lietuvių algimimas Tauragnuose ir apylinkėse prasidėjo XIX a. antroje pusėje. Žmonės nuo senų laikų domėjos ietuvio raštu, kurio išmokdavo anuo meto vargo mokykloje, prie ratelio, nes rusiška mokykla nepasitikėta. Rusiškoji maldaknygė nebuvó populiari; nemėgo tikintieji, nelaimino ir kunigai.

1905 m. jvykiai palietė ir Tauragnus su apylinkėmis, 1905 m. Didžiajam Vilniaus seime tauragniškiams atstovavo Antanas Gineitis, dalyvavęs ir 1917 m. Vilniaus konferencijos organizaciniame komitete. 1908 VI 29 suruoštas pirmasis šiose apylinkėse lietuviškas vakaras — spektaklis.

Prie I pasaulyj karą Tauragnai buvo valsčiaus centras ir priklausė Zarasų, karo metu sukurtai Salduiškio apskričiai. 1903 m. Tauragnuose buvo 1104 gyventojai.

Neprilausomo gyvenimo pradžioje Tauragnus buvo užemė bolševikai bei lenkai. 1920 VII 9 juos atsiėmė Lietuvos

Apie dvasių žmonių gyvenimą mezolito, neolito ir žalvario amžių laikotarpiu daug duomenų pateikia laidojimo paminklų, gyvenviečių tyrinėjimai. Laidosenos būdai ir apeigos, išryškėja tik archeologinio objekto tyrinėjimo metu. Seniausi Rytų Lietuvos teritorijoje tyrinėti kaipynai yra Svenčionių raj., prie Kretuono ežero. Kretuono IB, IC, Zemaitiškė IIIA ir kt. gyvenvietėse.

Visi akmens amžiaus kaipynai datuojami iki III—II tūkst. pr. Kr. Ribos pagal laidojimo būdą ir apeigas skirstomas į dvi grupes: palaidojimai su ochra ir be jos. Kretuono IB gyvenvietės kapiyne, nuošalia nuo kitų, buvo palaidota moteris, kuriai prie rankos aptiktas kaulinis durklas. 5 vyru kapai, nesilaikant vienodos krypties, taip pat palaidoti ištesti ant nugaros. Prie vieno aptiktai kaulinė pynimui skirta adata, kitam šerno iltis, prie trečio — titnaginis lancetinis strėlės antgalis, o prie ketvirtio — arklio dantys. Vyru grupėje palaidotas trejių metų vaikas. Centrinėje vyru palaidojimo grupėje buvo aptiktas negili 20X23 cm. dydžio duobutė pripilta ochros. Idomu pastebeti, kad

Seniausi laidojimo papročiai Rytų Lietuvoje

analogniukose to paties laikotarpio (III tūkst. pr. Kr.) Vakarų Lietuvoje, Siurės Latiojoje aptikuose kapuose, kuriuose buvo palaidojamos moterys, ochros būna žymiai mažiau, nei vyru kapuose. Kad Kretuono IB gyvenvietės palaidojimų tarpe buvo židinys su ochra, abejoti netenk, nes to meto kaimyninėse teritorijose — vidurinio neolito (III tūkst. pr. Kr. vid.) palaidojimuose Gotlando saloje (Svedija), vėlyvojo mezolito (V tūkst. pr. Kr.) Onegos ežero Elniu salos kaipynė (Rusija) buvo aptiktai židiniai (laužo tipo), kurie priskirtini kapų konstrukcijai.

Ugnies kultas Rytų Lietuvoje buvo plačiai paplitęs dar iki indoeuropietiškos virvelinės keramikos kultūros gyventojų pasirodymo (III tūkst. pr. Kr. pab.), tik jis buvo išreiškiamas kita forma, o būtent, ochros pagalba. Vėlyvojo neolito pabaigoje

kariuomenė. Nemaža tauragniškių stojo į savanorių eiles, kiti kūrė lietuviškas organizacijas ne tik Tauragnuose, bet ir apylinkėse. Antanas Gineitis buvo pirmasis Salduiškio apsviršininkas, suorganizavęs administracinių personalų Svenčioniu apskričiai. Atsikurus Lietuvai, Tauragnų valsčius buvo priskirtas prie naujai sudarytos Utenos apskrities. 1923 m. buvo 1047 gyv. (178 sodybos), 1940 m. apie 1200 gyventojų.

Okupacijos metai tauragniškiams buvo sunkūs. 1940 m. bolševikai, užėmę Tauragnus, stengėsi sudaryti vykdėnų komitetą. Nors žmonės čia neturėjo, bet okupantų nemėgo ir su jais nesidėjo. Deportacijų metu nukentėjo daugelis tauragniškių. Prasidėjus karui su vokiečiais, tuoju susiorganizavo lietuvių partizanai. Tik išgirdę per radiją Lietuvos himną, stverėsi ginklo. Miestelyje ir apylinkėse buvo nuginkluojami rusai, pašalinami ju aktyvistai. Atvykė rusų dalinys kersiųjų partizanams: pribigetas jau žaizdotas Jonas Stundžia, Stasys Papirtis ir kt., sužiustas veterinarijos technikas Kazys Kliniauskas.

Vokiečių naciai išžudė apie 490 Tauragnų žydų ir bolševikų. Karo veiksmų metu (1944) visi Tauragnai paskendo liepsnose. Sudėgė visi pastatai, išskyrus keletą trobesių. Liepsnoje dingo Tauragnų dvaras, bažnyčia, stilinga medinė vienos meistrų darbo varpinė. Beliko degėsai, styrantys kaminių, pelenų krūvos, pamatai.

1944—1950 m. apylinkėse stipriai reiškėsi Lietuvos kovojo, pridare daug žalos okupantams, sunaikinę daļę rusų atsiųstu pareigūnų bei jų pataikūnų. Atsikeršydamis bolševikai suėmė, kankino, kalino, išžudė nemaža tauragniškių.

Dabar Tauragnai, miestelis Utenos rj., apylinkės centras, 810 gyventojų (1987). Yra Buiti aptarnavimo paviljonas, ryšių skyrius, ambulatorija, vaistinė, vid. m-la, zoologijai kultūros namai, biblioteka. Utenos kraštotyros muziejaus filialas.

A. GIRININKAS

vo atliekamos apeigos, susijusios su ugnimi ir deginimu.

Sis laidosenos pokytis yra susijęs su ideologijos kitem, kurį salygojo pirmųjų metalų pasirodymas ir panaudojimas Rytų Lietuvos teritorijoje. Sie pokyčiai nebuvo susiję su nauju gyventojų pasirodymu ir pasikeitimu, kaip buvo iki šiol manoma. Siuo laikotarpiu kito tik ideologija, nes visa kita materialinės kultūros raida nenutrūko ir nepasikeitė.

Tolesnis laidosenos procesas pastebimas tyrinėjant Kretuono IA gyvenvietę, kuriuo buvo aptikta senojo ir naujojo žalvario amžiaus riba (II tūkst. pr. Kr. pabaiga) datuojamas palaidojimas. Cia taurės tipo urnoje, kuri buvo apdėta akmenimis, rastas degintinis kapas. Salia jo aptiktas akmeninis kirvukas. Šio kapo tyrinėjimas rodo, kad Rytų Lietuvoje deginimo paprotys išsigalejo ilgam ir išsilaike iki pat krikščionybės įvedimo. Per šį laikotarpijį keitėsi laidosenos forma, bet deginimo idėja, susijusi su ugnies kultu, išliko ilgai ir, užfiksuota liaudies tautosakoje, pasiekė mūsų dienas.

„Nebuva tadu žmanių nuliūdusių“

Mikoliškės kaimas išsi-dėstęs labai gražioje vietoje: iš vienos pusės ežeras, iš kitos — miškas. Pasak šio kaimo gyventojos Marijonos Žemaitienės: „Saką pas mus labai gera vieta... tai saka čia kurortinis kaimelis“. Siamo kurortiniame kaimelyje gyvena ir geri žinomės, kurių gerumas susietas su gamtos grožiu.

Sutikome Marijoną Žemaitienę sodybos kieme. Veide švietė geraširdiška šypsena, kviečianti į namus. Jau prieš atvažiuodami, žinojome, kad sodybos ūkininkė turi įdomų hobį — žvejybą. Nežiūrint garbingo amžiaus — 77 metai, M. Žemaitienė dažnai išeina pažvejoti. Pagrindinis tikslas šio užsiėmimo — polsis gamtoje, o to pasėkoje — puikus gamtos procesų žinojimas. Tad pasiklausykim Marijonos Žemaitienės pasakojimo apie savo gyvenimą ir polinkį žuklę:

„Aš pre tu da vakiečių gimus, tai atsimenu jau kai pre lenką mes gyvenam. Cia, šitam kaimi, gyvenu nuo vaikystės, čia manau namai. Visų tu laikų atsimenė gerai. Lenkai šitų Vilniaus kraštų ščioti neturėja. Akupuotas gi Vilniaus kraštas buva, tai anys nieka nedarė šitam kraštui, tiktais iš žmanių lupe kaip primandydam. Ažu žemi, ažu visakias prievoles makėjam. Viskas buva brungu. Žmanių viskas buva pigu. Galviju užlaikei, parduot nėra kur anas. Kad žydas nupirkta, tai gerai, a jeigu žydas nenupirkta, valdžia nejame. Apyvartas jokias nebuvia iš visa. Nors tadu mažiau, ir ugđėm gyvuliu, ale ir apyvartos nekokias. Kas žemes da turėja daugiau, nu tai da duonas užtekdava savo. E mes kai in puspenktą hektarą gyvenam nu tik sau. E jau parduo — niekai. Degtukų nuspirkai dežutę, tai raikia degtukai skelt per pusę, kad jau padarytum dvi dežutes — brungūs. Degtukai tadu buva nu biški gal stalesni. Nu cukraus jau tiktais Velykam nusipirkdavam kilogramu.

Mūsų šita žeme buva pirkta ne mana, bet ana buva pirkta iš dvarą kokia. Kaltenėnų saka dvarą nū i kartu ezeriokai. Mes buvam šeši vaikai šeimoj. Buva linksmiau gyvent kai šeima didela. Kad ir blagiau gyvenam, prasčiau, medželiokais nešiojam, ale buva linksma. Suvejimai buva, nu buva linksma. Polenkų rusai neilgai buva, trumpai buva. Anys užleida Lietuvai Vilniaus kraštų. Nu buva ramu, kai Lietuvu užleida Vilniaus kraštan. Ale neilgai buva. Metų neprabuva. Ir vėl rusai ažpsaukė. Tadu jau nelabai buva gerai. Tai anys čia žmanių daug nudėja. Maną braļi vas nešausde, ale spėjo pabėgt, nes anas gerai kraštų pažinoja. Paskum pre vakiečių da biški tvarka buva. Ale jau lašinius tai reikdava slėpt — vogdava. Kai pre vakiečių paėmė arklius, tai nebuva žemę kuo dirbt, tadu gi nebuvia da jokių traktorių, tai arklius kai paėmę, biški buvam nuslydy. Nu pokaris buva sunkus: kaip jau pradėja vyt vakieti, tai tadu ruskiai pradėja gaudyt vyru, ir į frontą. Katrė išeja iš namų, tai te žuva miški. Dabar gi regis ruskiai tai nusikratem anči visa, ale sunku da Letuvai, kad ir neprieklausomybe yra.

Mūsų laikais — jaunimas makėja linksmintis ir be butelia, būdava šoki, šoki net pa prakaiku, pavargsti, tai tadu žaidimai būdava. Šokdavam kol nusibasta, tik va mergaitem tali ait šakiuosna negalima buva. Išeina jau nėgražu. Vasarą būdava va už Usių ežerą, ti gyvena mergionių nemažai, tai būdava vasarą išeini šeštadienį, sekadienį, tai kai girdis kaip dainuoja gražiai: per miškų, per ežerų labai ataina balsas. Ir iš Palūšės, ir iš Kaltenėnų ateidava berniokai šakiuosna. Mergaičių da buva cia, nešpetnų, nu tai berniukus pritrakdava. Ateidava net na Ignalinas. Nebuva tadu žmanių nuliūdusių, visi buva linksmai, gal už tai, kad jaunimą buva daug. Dabar mum, seniam, likus liūdnai. Viskas pasikeitė. Ner nei žmanių, nei suvejimų. Geriau tadu in pečiaus.

A ežerai tadu buva nuosavi. Va šitas, Prutą ezeriokas buva mūsų kaimo nuosavas. Užduodavam tiktais žydam žūt (žuklaudavo — red. past.). In metų anys žiemą du kartus žūdavā, vasarą — vieną kart. Anys už tai mum zlotais makėja. Buva, kad i vienas turėdavā ezeriokų. Ažu ežeru mes makesciu nemakédavam.

Zvejodavam tai iš arklių uodegos aštu susukdavam, a kabliukų tai būdava krautuvėse. Mana ševas ribokas buva, nu meškeriat tai nėja, anas tiktais su tinklu. Žiemą anas kanapės verpdavō; kanapės sedāva dėl tinklų. Anas verpstū kanapės verpia, a tada mus, vaikus, sumda megzt. Nežinau, ažu metrų kiek anas tū kapeikų makėdavai, tū grosu, anas jau tinkleli visų laikų tureja ir žūdavā. Buva daug žuvų sañiai. Mūsų va šitas Prutą ezeriokas ažaugia labai žali. Zuves turi maistą. Tai vat jeigu nuveisi vasarą iš kraštą, meškeriasi — nesugausi. Raikia ir vasarą žemini meškeriot viduj ežerą. Da kam bikormas raikia kiek pabarsyt, kad masolas būtų.

Saniai kiek daug būdava vežti! Mūs va ežeri nebuvai takų didelių, e va Usių, ai dideli būdava. Iš po velenas iškrutini tai aina vat kaip geras delnas. E dabar gi chi-

mikai išnuodija. A iš žuvų dauguma tai lydekas būda va. Dabar tai nėra gerų ar žuvų nerštui. Kaip tik nerštasis, tai blagi arai. Ir dabar kaip nusekinā ežerų šita melioracija, drūtai ežerus nusekinā. Tai nėra dabar taikų kraštų, nėra balų. E lydeklai tai raikia takų vietų. Vienam pavasarį da su švogiumi tai iš ežera laivu yremes per šitas pievas. A lydeklų tai pilnas pievas šitas būdava nerštui prieina. Tai mes nusiyrēm su laivu tynai. Lydeklų pilna, e pagaut ne pagavom ne vienas. Nakty gal kad buva netumsias. Tai gi, tadu būdava vietas išsnierst vanduo pievose šiltas, e dabar iš ežera nėkur neišeina, jokian balan. Pasikeite laikai!

Padėkojė už įdomų pokalbi ir palinkėjė šeimininkei sekmingos žuklės, patraukimė namolio. O jų širdis tarsi kas gerumo eliksyro iplėle; nežiūrint darganos, nuotaika buvo pakili. Einant keliu ir bežiūrint į šiferiutotus pašarinius sandėlius ir be tikslų pastatytus ir apleistus „kolchozo“ statinius, į galvą linido ir kitokios mintys: o kuri einame mes, techniniai mons-trai?

Užraše

Vytautas JUODAGALVIS
Petrė BILKIO nuotr.

Medžioklė nacionaliniame parke

Galima atsikvęti ir rai-
mai užsilinti savo darbu;
neteko galios taip ir neat-
šauktas pono Gorbačiovo iš-
kas „dėl medžioklinių šautu-
vų pridavimo“ išbėso aist-
ros, sukelto Medžiotojų ir
žvejų draugijai užleidus va-
dovavimą medžioklės ūkiui
Miškų ministerijai. Gal tik
šautuvų ir šaudmenų trūku-
mas neleidžia nusiraminti ir
ypač tai liečia naujai priim-
tus medžiotojus.

Pagal dabar galiojančius
nuostatus, nacionaliniame
parke leidžiama kanopinių
žvérių, plėšrūnų, bebrų ir
ondatrų medžioklę.

Medžioklės nacionaliniame
parke tikslas — palaikyti pu-
siausvyra gamtoje, kuri dėl
ivairių priežascių, tame tarpe
ir žmogaus įtakos, yra pa-
žeista ir negali pati atsista-
tyti. Tai matyt iš problemų;
briedžių — pūšų jaunuolynų,
elnių — uosynų, šernų —
pasėlių, kiaunų — retų uok-
sintų paukščių. Sumedžio-
jamų žvérių kiekiai, vieta,
kartais ir laikas yra diktuo-
jami ne tikslu gauti maksimi-
malų pelną, bet norinč išsaugoti,
atstatyti ir palaikyti na-
turalius ryšius. Pavyzdžiu, bebrų užtvenkė Knyčio upelį.
Pagal galiojančias medžiok-
lės taisykles, bebrų užtvankų
ardymas, jei jos yra ne ant
melioracijos griovio, neleidžiamas. Tačiau šalia minėto
upelio yra augimvietė ir iški-
lo grėsmė tolesniams jos eg-
zistavimui. Buvę apsemtas
brandus aukštągis eglynas.
Miškas ēmė džiuti. Teko ar-
dyti užtvanką, gaudyti beb-
rus.

Medžioklė — vienas iš se-
niausių žmogaus pragyve-
nimo šaltinių, ir, nors pakit-
pradine, jos reiksmė, tačiau išsaugoti ir puoseleti per
amžius susiklosčiusias tradi-
cijas yra tiesioginė medžioto-
jo pareiga. Turime išskirtinę
teisę su šautuvu vaikščioti
po nacionalinių parkų. Atliki-
me tai pasitempę, šauniai,
pagerbkime žvéri ir dūšioje
bus lengviau.

Parkas yra viena iš ne-
daugelių vietų Respublikoje,
kur susirenka žiemoti brie-
džiai iš aplinkinių vietovių.

Lapkričio mėn. pabaigoje
pastebimas žymus briedžių
pagausėjimas. Kadangi žvė-
rys susirenka į parko miškus
medžioklės sezonui įpusėjus,
tai daugelis iš jų būna „raga-
vė“ švino, pavyzdžiu, 1990
medžioklės sezono iš 10 nu-
šautų briedžių 2 buvo sužeisti,
1 su senomis kulkų žymė-
mis. Todėl ypač svarbus me-
džiotoju, kaip sanitari, selek-
cininkų vaidmuo. Parkas kaip
briedžių sanatorija iš vienos
pusės, iš kitos pusės sunai-
kinti ir pažeisti pusies jau-
nuolynai. Apskaitos duome-
nimis (1991 II 19) nacionalini-
ame parke žiemoję 140
briedžių. Išmaitinti tokia žvė-
rių banda yra per didelę pra-
banga. Todėl planuojame su-
medžioti 51 briedžių.

Sernai, kurių parke pris-
kaičiuota 136, jau seniai ta-
po rykštė pamiskių gyven-
tojams. Ilgasnukiai perzen-
gę visas padorumo ribas. Už
tai juos ir Dievas pakorojo.
Per Respubliką nusirito ma-
ro epidemija. Oficialiai parke
neuzregistruota epidemija, ta-
čiau ligos įtaka jaučiama ir
pas mus. Planuojamai sume-
džioti 183 šernai gali sudar-
yti daug sunkumų parko me-
džiotojams, nes po vasaro-
s, santykinių mažiau ne-
gu pernai tuo laiku, pastebi-
me šiu žvėrių.

1978 metais Aukštaitijos
nacionaliniame parke išleisti
19 taurių elnių. Tuo laiku
mađingame aklimatizavimo
ir reaklimatizavimo sraute
taip nebuvo kuo nors ypatin-
gas faktas, tačiau šiandien
jau kalbama apie elnių pro-
blemą. Siu metu parke
gyvena 55 elnių. Planuoja-
ma sumedžioti 6. Pasiskirstę
jie netolygiai; Palūšės ir
Kaltanėnų girininkijose jie
beveik nepastebimi, o Vaiš-
niūnų ir Minčiagirės girininkijose
laikosi pagrindinė jū-
masė. Mažas elnių skaičius
paaškinamas tuo, kad parke
pusynai nera tinkamiausia
vieta elnių maitinimui ir jie
labiau pamėgo mozaikiškes-
nius miškelius, išsimėciusius
prie žemės ūkio naudmenų,
ne parko teritorijoje.

Taurieji elniai ne nauja-
kuriai parke. Prie Kretnono
ežero, Rešketėnų kaimo al-
likti archeologiniai kasinėjimai
parodė, kad vidurinio,
vėlyvojo neolito ir senojo
žalvario amžiaus gyvenvie-
tėse dirbiniai iš elnio ragų ir
kaulų sudarė didžiąją dalį
visų radinių. Iš jų buvo ga-
minami amuletai, drožiamos
elnių figūrelės. Spėjama, kad
tu laikotarpiu Kretnono apy-
ežerio gyventojams elniai gali-
jo būti totemu. (L. Daug-
nora, A. Girininkas „Kretnono
apyežerio gyvenviečių dir-
binių paleontologija“).

Taurieji elniai gausiai gy-
veno iki antrojo tūkstantme-
čio vidurio, tačiau vėliau iš-
nyko. Dabar sunku viena-
reikšmiškai atsakyti į klausimą,
kodėl taip atsikiro ir ar
vieta elniams parke.

REDAKCIJOS PASTABA. Ne su visomis mintimis sutinkame. Mums pasirotė, kad straipsnyje žvérių problema su-
švelninta. Tuo tarpu kaimo žmonės negali išauginti bulvių ir
javų, o miškininkai negali atzeldyti miško jaunuolynų —
tokia yra žvérių įtaka. Taigi problema kur kas gilesnė. Ti-
kimės, kad skaitytojai atsileps ir prates pokalbi šia tema.

Apskaitos duomenimis par-
ke gyvena 241 sturnas. Nedaro
jos didelės žalos miškams,
žemės ūkio pasėliams. Gal-
tik sodininkai paniurna pa-
nosėje, bet ir tai be didelio
pykčio. Medžioklės tikslas
(planuojama sumedžioti 50
stirnų) — suformuoti stiprią,
sveiką su gerais, trofiejais
žvérių bandą. Paimti natūral-
lų priėaugį. Nes posakis, kad
gamta tūstumas nemegsta;
norime ar nenorime, tinka ir
brakonieriams.

Vėl naujos medžioklės se-
zonas. Vėl taiklus šūvio
džiaugsmas ir liūdesys atsi-
veikinant su žvériumi. Skmės
viensiems.

Valdas DANILEVIČIUS

Aukštaitijos nac. parko

medžioklės žinovas

B. Šablevičiaus nuotrauko-
je: taurusis elnis.